

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหาในการวิจัย

การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาว่า

1. ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างเอกลักษณ์บทบาททางเพศของเด็กชายกับเอกลักษณ์บทบาททางเพศของพ่อแม่ตามการรับรู้ของเด็ก
2. ลักษณะเอกลักษณ์บทบาททางเพศของเด็กหญิงในครอบครัวที่พ่อแม่มีเอกลักษณ์บทบาททางเพศลักษณะความเป็นชายและแม่มีเอกลักษณ์บทบาททางเพศลักษณะความเป็นหญิง
3. ลักษณะเอกลักษณ์บทบาททางเพศของเด็กในครอบครัวที่พ่อและแม่มีเอกลักษณ์บทบาททางเพศลักษณะแอนโดรจีนิตี้ทั้งคู่

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญหน่วยแรกในการสร้างพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ต่อไป ศาสตราจารย์ประภาศน์ อวยชัย (2515-2516 อ้างถึงในครอบครัวสัมพันธ์ 2515-2516: 197) กล่าวว่า "บ้านและครอบครัวนับว่าเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญอันดับแรกในการสร้างลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพของเด็ก" นอกจากนี้สถาบันแห่งชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็กได้กล่าวสรุปความสำคัญของครอบครัวไว้ว่า "ครอบครัวมีบทบาทสำคัญที่สุดต่อพัฒนาการทุกด้านของเด็ก" กล่าวคือเป็นทั้งแหล่งปลูกฝังลักษณะนิสัยและก่อพื้นฐานบุคลิกภาพให้แก่เด็กนับตั้งแต่เกิด รวมทั้งเป็นแหล่งสำคัญยิ่งในการพัฒนาทุก ๆ ด้านทั้งพัฒนาการทางสังคม และพัฒนาการทางบุคลิกภาพ

บทบาททางเพศจะพัฒนาอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่บุคคลอยู่ในวัยเด็ก โดยที่เด็กจะเรียนรู้รูปแบบบทบาททางเพศที่เหมาะสมกับเพศของตนจากพ่อแม่ตลอดจนบุคคลต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อม โดยทั่วไปบทบาททางเพศจะแบ่งเป็นสองพวกใหญ่ ๆ คือ บทบาทของความเป็นหญิงและบทบาทของความเป็นชาย

เป็นชาย แต่โดยแท้จริงแล้วการแบ่งรูปแบบของเอกลักษณ์บทบาททางเพศนี้มิได้แยกบุคคลเป็นแต่เพียงผู้ที่มีลักษณะความเป็นชายกับผู้ที่มีลักษณะความเป็นหญิงเท่านั้น ทั้งนี้เพราะบุคคลมิได้มีลักษณะความเป็นชายหรือลักษณะความเป็นหญิงอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่ทั้งผู้ชายและผู้หญิงต่างมีลักษณะทั้งสองอยู่ในตนเอง เพียงแต่ว่าในผู้ชายส่วนมากจะมีลักษณะความเป็นชายสูงกว่าผู้หญิง และในผู้หญิงส่วนมากก็จะมีลักษณะความเป็นหญิงสูงกว่าผู้ชาย นอกจากนี้ลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงนั้นต่างก็เป็นลักษณะที่เป็นอิสระซึ่งกันและกัน กล่าวคือในบุคคลหนึ่งเมื่อมีลักษณะหนึ่งสูงแล้วไม่จำเป็นต้องมีอีกลักษณะหนึ่งต่ำเสมอไป ดังนั้นจึงเป็นไปได้ที่ทั้งผู้หญิงและผู้ชายบางรายอาจจะมีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่หรือต่ำทั้งคู่ ดังนั้นในปัจจุบันจึงสามารถแบ่งบุคคลตามรูปแบบเอกลักษณ์บทบาททางเพศได้เป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียว (masculine) กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว (feminine) กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (androgynous) และกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ (undifferentiated) ซึ่งลักษณะความเป็นหญิงจะเป็นคุณลักษณะที่ผู้หญิงมีคุณสมบัติหรือมีพฤติกรรมบางอย่างมากกว่าผู้ชาย โดยที่คุณลักษณะเหล่านี้มักจะเกี่ยวข้องกับการแสดงออกทางด้านอารมณ์ (expressiveness) เช่น ความสุภาพนุ่มนวล ความอ่อนโยน ความเมตตากรุณา และการไวต่อความรู้สึกของผู้อื่น เป็นต้น ส่วนบุคลิกภาพที่แสดงถึงลักษณะความเป็นชาย (masculine) มักเป็นคุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการแสดงออกด้านพลังกำลังหรือความแข็งแกร่ง เช่น ความทะเยอทะยาน การแข่งขัน ความเป็นตัวของตัวเอง และความสามารถในการเป็นผู้นำ เป็นต้น (Lenz, et, al. 1985: 51-52 อ้างถึงใน สลัดหา ยิ้มแย้ม 2530: 1)

ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการบทบาททางเพศ คือ ปัจจัยทางด้านชีวภาพและปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อมรอบตัวเด็ก ปัจจัยทางด้านชีวภาพจะกำหนดลักษณะทางร่างกายที่บ่งถึงความเป็นหญิงและความเป็นชายโดยธรรมชาติ เช่น ออร์โมน อวัยวะเพศ ฯลฯ ส่วนปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อมจะเป็นสิ่งต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการหล่อหลอมลักษณะของความเป็นชายหรือความเป็นหญิงให้กับเด็ก เช่น การอบรมเลี้ยงดู ความคาดหวังของสังคมต่อพฤติกรรมของเพศชายและหญิง ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะมีผลให้เด็กมีพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศของตน มีการรับรู้ลักษณะของเพศตนตามที่สังคมยอมรับ

ครอบครัวเป็นหน่วยที่สำคัญหน่วยแรกในการปลูกฝังบทบาททางเพศให้เด็ก พ่อแม่จะเป็นแบบอย่างให้กับเด็กในการเลียนแบบ นอกจากนี้การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ที่แยกความแตกต่างของเด็กหญิงและเด็กชาย เช่น การแยกลักษณะการแต่งกาย หรือ การให้ของเล่นที่แตกต่างกันระหว่างเด็กหญิงและเด็กชาย จะทำให้เด็กค่อย ๆ รับรู้บทบาททางเพศของตน ดังนั้นพัฒนาการบทบาททางเพศของเด็กจึงเริ่มมาจากครอบครัว โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่ประกอบด้วย การเลียนแบบ (modeling) การเสริมแรง (reinforcement) และการสังเกต (observation) โดยมีพ่อแม่และบุคคลอื่นๆในครอบครัวเป็นแบบอย่างในการเลียนแบบและการสังเกต รวมทั้งให้การเสริมแรงในการแสดงบทบาททางเพศที่ถูกต้อง (ธีระพร อูรรณโณ 2526:336-338 ; Williams 1977: 159-163 อ้างถึงในสลุสสันหา ยัมแย้ม 2530:2) นอกจากนี้แพทย์หญิง คุณหญิง สุกมา มาลากุล ณ อยุธยา (2527:726) กล่าวว่า "เด็กชายหญิงอายุ 3-6 ขวบ ที่มีพ่อแม่ทำหน้าที่ครบถ้วน เป็นชายสมชาย หญิงสมหญิง เอาใจใส่ใกล้ชิด ทำกิจกรรมกับลูกเสมอ ครอบครัวที่จะถ่ายทอดทัศนคติในการเป็นชายจริงหญิงแท้ได้ดี หากขาดพ่อหรือแม่หรือพ่อแม่ไม่ปรองดองกัน วิวาทกัน หรือพ่อหรือแม่ดุดันห่างเหินเสมือนไม่รัก การพัฒนาความเป็นหญิงหรือชายย่อมยุ่งยากเกิดสภาพการแสดงออกไม่สมกับเพศ หรือ ลักเพศเกิดขึ้น" ซึ่งจากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า พ่อแม่มีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาเกี่ยวกับบทบาททางเพศ โดยพ่อแม่สามารถวางแนวทางให้เด็กมีลักษณะบทบาททางเพศแบบแอนโดรจีนี (androgyny) หรือมีลักษณะที่ตรงตามเพศ (sex-typing) (Kaplan & Sedney 1980:179)

ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาได้มีการเคลื่อนไหวของสตรีเพิ่มมากขึ้น โดยได้เน้นว่าบทบาทชายจริงและหญิงแท้แบบดั้งเดิมนั้นไม่ทันสมัย เนื่องจากการเปลี่ยนเป็นสังคมอุตสาหกรรมและมีการเพิ่มขึ้นของชนชั้นกลาง บทบาทของผู้หญิงที่มีลักษณะของความเป็นหญิงสูงจะมีความเหมาะสมน้อยลงทั้งนี้ เพราะผู้หญิงจะก้าวเข้าสู่การมีอาชีพหรือทำงานนอกบ้านมากขึ้น ซึ่งทำให้ผู้หญิงต้องมีการตัดสินใจ มีความเข้มแข็งซึ่งเป็นลักษณะของความเป็นชายมากขึ้นจึงจะประสบความสำเร็จในการทำงาน กล่าวคือ มีเงินเดือนสูงขึ้น มีความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงาน (Skovholt 1978 อ้างถึงใน Cook 1985:15) ในขณะเดียวกันผู้ชายก็เข้ามามีบทบาทในการดูแลบ้านเพิ่มขึ้น มีการเรียนรู้ที่จะทำงานบ้าน ดูแลเด็กในบ้าน ซึ่งจะทำให้ผู้ชายมีลักษณะของความเป็นหญิงสูงขึ้น จากการศึกษาครอบครัวจำนวน 75 ครอบครัวที่มีลูกอย่างน้อยครอบครัวละ 1 คนถึงผลกระทบเกี่ยวกับทิศทางของบทบาททางเพศ (sex

role orientation) พบว่าขณะที่ภรรยาทำงานนอกบ้านสามีจะมีการช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่ภายในบ้านรวมทั้งช่วยดูแลเด็กเพิ่มมากขึ้นด้วย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดความพึงพอใจทั้งสองฝ่าย (Perlmutter & Wampler 1985) เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงโดยผู้หญิงมีแนวโน้มทำงานนอกบ้านเพิ่มขึ้นนี้ ทำให้สามีภรรยาในสมัยปัจจุบันเปลี่ยนความคิดเกี่ยวกับการแบ่งงานภายในครอบครัวขึ้นใหม่ จากความคิดที่ว่าสามีมีหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัว ส่วนภรรยาควรดูแลบ้าน ทำอาหารและเลี้ยงลูก ไปสู่ความคิดที่ว่าสามีภรรยาควรช่วยกันหาเลี้ยงครอบครัว และช่วยกันทำงานบ้านตามความเหมาะสม ซึ่งเป็นผลให้ภรรยาเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจเรื่องที่สำคัญๆ ของครอบครัวเพิ่มขึ้น และมีอำนาจเท่าเทียมกันมากขึ้น (นภาพรณี หะวานนท์ 2520)

จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยผู้หญิงออกทำงานนอกบ้านมากขึ้นนี้ ทำให้ความสำคัญของบทบาทชายจริงหญิงแท้ลดลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของผู้หญิง (Hoffman 1977 ; Marecek 1979 อ้างถึงใน Cook 1985:15) โดยผู้หญิงส่วนใหญ่ต่างก็ตระหนักดีว่าบ้านและชีวิตครอบครัวนั้นเป็นแหล่งของความพึงพอใจในชีวิต แต่ก็ไม่ใช่แหล่งของความพึงพอใจที่ต้องการเพียงแหล่งเดียว (Baruch, Barnett & Rivers 1983 อ้างถึงใน Cook 1985:15) ดังนั้นผู้หญิงจึงก้าวออกสู่สังคมนอกบ้านมากขึ้นมีการอุทิศตัวในการทำงานมากขึ้น มีการตัดสินใจ มีลักษณะของผู้นำ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะนำมาซึ่งความสำเร็จในชีวิตการทำงานและนำมาสู่ความพึงพอใจอีกทีหนึ่ง การที่ผู้หญิงต้องมีลักษณะความสามารถในการตัดสินใจ เป็นผู้นำ เข้มแข็ง แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องสามารถให้ความรัก ความอบอุ่นกับคนในครอบครัวได้นั้น เรียกว่ามีบทบาททางเพศลักษณะแอนโดรจีนี (androgyny) ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าบทบาททางเพศลักษณะแอนโดรจีนีจะเป็นลักษณะที่เหมาะสมในสังคมปัจจุบัน

จากที่กล่าวมาถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงของเอกลักษณ์บทบาททางเพศจากชายแท้ กล่าวคือ ผู้ชายที่มีลักษณะของเพศชายสูงและลักษณะเพศหญิงต่ำ และหญิงแท้ซึ่งเป็นหญิงที่มีลักษณะเพศหญิงสูงและลักษณะเพศชายต่ำ มาเป็นลักษณะแบบแอนโดรจีนี คือ ชายหรือหญิงที่มีลักษณะเพศหญิงและลักษณะเพศชายสูงทั้งคู่ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาถึงลักษณะความเกี่ยวพันของบทบาททางเพศของพ่อแม่กับลักษณะบทบาททางเพศของเด็ก ผู้วิจัยจึงศึกษาเด็กนักเรียนชั้นมัธยมปลายในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งกำลังอยู่ในช่วงวัยรุ่นตอนกลาง (middle adolescent) อายุ 15-18 ปี ซึ่งระยะนี้เด็กจะผ่านการปรับตัวต่อการ

เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้แล้ว เด็กจะมุ่งความสนใจเพื่อค้นหาเอกลักษณ์แห่งตน มีความเป็นตัวของตัวเอง โดยมีทัศนคติและค่านิยมของตนเอง ตลอดจนมีการวางแผนในอนาคต

ดังนั้นจะเห็นว่าเด็กวัยรุ่นตอนกลางมุ่งความสนใจเพื่อค้นหาเอกลักษณ์แห่งตนซึ่งก็รวมถึงเอกลักษณ์บทบาททางเพศด้วย โดยในการศึกษานี้ให้เด็กประเมินเอกลักษณ์บทบาททางเพศของตนกับประเมินเอกลักษณ์บทบาททางเพศของพ่อและแม่ ซึ่งการที่ให้เด็กเป็นผู้ประเมินเอกลักษณ์บทบาททางเพศของพ่อและแม่ แทนที่จะให้พ่อแม่ประเมินเอกลักษณ์บทบาททางเพศของตน ก็เพราะจากการศึกษาของ Spence และ Helmreich (1978:170) พบว่าค่าสหสัมพันธ์ระหว่างคะแนนที่ได้จากการที่เด็กประเมินตนเอง กับ การที่พ่อแม่ประเมินตนเองนั้นมีความน้อยกว่าค่าสหสัมพันธ์ของคะแนนที่ได้จากการที่เด็กประเมินตนเองกับประเมินพ่อแม่ตามการรับรู้ของเด็ก นอกจากนี้ Heilbrun (1973 อ้างถึงใน Spence & Helmreich 1978:169) ได้กล่าวว่าข้อมูลที่เหมาะสมเกี่ยวกับพ่อแม่ควรได้รับจากลูกมากกว่าที่จะมาจากผู้สังเกตภายนอก หรือจากตัวพ่อแม่เอง การรับรู้ของเด็กเกี่ยวกับพ่อแม่เป็นความคิดเห็นที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการของเด็กมากที่สุด โดยพบว่าความสัมพันธ์ (relationship) ระหว่างเด็กกับพ่อแม่เมื่อเด็กเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพ่อแม่จะแม่นยำตรงกว่าข้อมูลที่รับจากแหล่งอื่น ๆ ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่าพฤติกรรมที่พ่อแม่แสดงออกกับผู้อื่นอาจไม่เหมือนพฤติกรรมที่พ่อแม่แสดงออกกับลูก นอกจากนี้การให้พ่อแม่ประเมินคุณลักษณะพฤติกรรมของตนก็ไม่แม่นยำเท่าที่ควรทั้งนี้เพราะพ่อแม่มักจะประเมินตนตามลักษณะที่สังคมคาดหวังว่าควรจะเป็นมากกว่าจะประเมินพฤติกรรมการแสดงออกอย่างแท้จริงของตน จากการศึกษาเรื่องนี้ Biller (cited in Lamb, eds. 1981:326) พบว่าการศึกษานพฤติกรรมของพ่อไม่สามารถรวบรวมข้อมูลจากพ่อได้โดยตรง ข้อมูลที่ได้มักมาจากการรายงานของแม่หรือการรายงานของลูกแทน ทั้งนี้เพราะข้อมูลที่ได้จากบุคคลใกล้ชิดจะเป็นข้อมูลของลักษณะที่แท้จริงที่พ่อแสดงออกต่อคนในครอบครัว อนึ่งลักษณะบทบาทของพ่อจากการรับรู้ของลูกจะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้บทบาททางเพศของเด็ก จากการศึกษาพบว่า การที่เด็กรับรู้ว่ามีส่วนร่วมในการปฏิสัมพันธ์ต่างๆภายในครอบครัวจะมีอิทธิพลทางบวกอย่างมากต่อการพัฒนาการบทบาททางเพศ และการมีวุฒิภาวะของบุคคล (Biller & Meredith 1974; Heath 1978 ; Russel 1978 cited by Biller, in Lamb , eds.1981) ดังนั้นข้อมูลที่ประเมินลักษณะของพ่อแม่จึงนำมาจากข้อมูลจากการประเมินลักษณะพ่อแม่ตามการรับรู้ของเด็กจากการวิจัยที่กล่าวข้างต้น นอกจากนี้ผู้วิจัยยังสนใจที่จะศึกษา

เฉพาะเด็กที่มีลักษณะแอนโดรจีนี (androgyny) ว่าจะมาจากครอบครัวที่พ่อแม่มีเอกลักษณ์บทบาททางเพศแบบใดมากที่สุด เพราะจากผลการวิจัยจำนวนมากในระยะหลังๆ นี้ต่างก็สนับสนุนผลการศึกษาที่ว่าบทบาททางเพศแบบแอนโดรจีนี (androgyny) เป็นลักษณะบทบาททางเพศที่พึงปรารถนามากกว่าลักษณะบทบาททางเพศแบบอื่นโดยบุคคลที่มีลักษณะแอนโดรจีนีจะสามารถปรับตัว มีการตอบสนองต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวางเหมาะสมมีความยืดหยุ่น และมีประสิทธิภาพมากกว่าบุคคลที่มีลักษณะความเป็นชายหรือลักษณะความเป็นหญิงสูงแต่เพียงอย่างเดียว (Berzin, Welling and Wetter 1978 อ้างถึงใน นิตยภัล อรรถนพวรรณ 2529:17; Bem 1974, 1975; Bem & Lenney 1976 อ้างถึงใน Kelly & Wovell 1976) ซึ่งผลที่ได้จากการศึกษาค้างนี้คาดว่าจะนำไปใช้เป็นประโยชน์ในการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการเลียนแบบบทบาททางเพศจากพ่อแม่ อันจะเป็นข้อแนะนำพ่อแม่และบุคคลใกล้ชิดในการทำตัวเป็นตัวอย่าง รวมทั้งการปฏิบัติต่อเด็ก เพื่อให้เด็กมีบทบาททางเพศที่เหมาะสมสำหรับเด็กในสภาพแวดล้อมของสังคมปัจจุบัน รวมทั้งเป็นแนวทางการศึกษาเรื่องบทบาททางเพศต่อไป

แนวเหตุผลและทฤษฎีที่สำคัญ

การเรียนรู้บทบาททางเพศ

การเรียนรู้บทบาททางเพศ เป็นการที่บุคคลรับเอาบุคลิกลักษณะบางอย่างของบุคคลอื่นมาเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพของตน การเรียนรู้บทบาททางเพศนี้เกิดขึ้นตั้งแต่วัยต้นของชีวิต กล่าวคือเด็กจะเริ่มเลียนแบบบทบาททางเพศโดยดูจากพ่อแม่และบุคคลใกล้ชิด และโตขึ้นก็จะเรียนรู้โดยสังเกตจากบุคคลในสังคม การเรียนรู้บทบาททางเพศจึงเป็นการที่เด็กซึมซาบเอาลักษณะ (characteristics) ความเชื่อ (beliefs) ทศนคติ (attitudes) ค่านิยม (values) และพฤติกรรม (behaviors) ทางเพศของบุคคลในสภาพแวดล้อมเพื่อสร้างบุคลิกภาพของเด็ก เพื่อให้เกิดเอกลักษณ์แห่งตน

ในปัจจุบันได้มีทฤษฎีต่าง ๆ ทางจิตวิทยาเพื่ออธิบายการเรียนรู้บทบาททางเพศ ซึ่งทฤษฎีที่สำคัญมี 3 ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory) ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) และทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดและความเข้าใจ

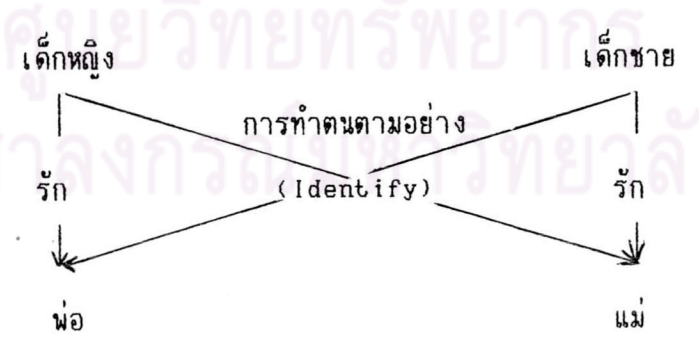

(Cognitive Theory) (Kapland & Sedney 1980:180; Cook 1985:8)

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory)

ผู้นำของทฤษฎีจิตวิเคราะห์คือ ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ได้เสนอทฤษฎีพัฒนาการทางบุคลิกภาพที่เน้นถึงความสำคัญของประสบการณ์ในวัยเด็ก ว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อการสร้างบุคลิกภาพของบุคคลในอนาคต Freud (1925:252 อ้างถึงใน Kaplan & Sedney 1980:181) คิดทฤษฎีพัฒนาการทางเพศ (Psychosexual Development) ซึ่งเน้นความสำคัญของการได้รับการตอบสนองของบริเวณต่างๆ ของร่างกายในระยะต่างๆ ของชีวิตตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวัยรุ่น

Freud ได้กล่าวถึงการถอดแบบ (identification) บทบาททางเพศว่าจะเกิดในระยะต่างๆ ของชีวิต โดยเด็กจะมีการถอดแบบบทบาททางเพศจากแม่ก่อน Freud เน้นว่าระยะสำคัญของการถอดแบบทางเพศของเด็กจะอยู่ในระยะ Phallic stage ระยะนี้เด็กชายจะให้ความรักอย่างออกนอกหน้ากับแม่แต่จะถอดแบบพ่อ ในทางตรงข้ามเด็กหญิงจะให้ความรักอย่างออกนอกหน้ากับพ่อและมีการถอดแบบแม่ ซึ่งระยะนี้จะเป็นระยะที่ Freud เน้นว่า เด็กจะมีการถอดแบบหรือเรียนรู้บทบาททางเพศ ซึ่งจุดแรกก็คือการถอดแบบบทบาททางเพศจากพ่อแม่เพศเดียวกันตนเอง ดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 แสดงการถอดแบบจากพ่อแม่ของเด็กชายและเด็กหญิงตามแนวคิดของ Freud

(ประไพพรรณ ภูมิวิมลสาร 2526:62)

ในระยะ Phallic นี้เด็กหญิงและเด็กชายจะมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน Freud กล่าวว่าเด็กชายจะเกิดปมเอดิปุส (Oedipus Complex) และเด็กหญิงจะเกิดปมอีเลคตรา (Electra Complex) ซึ่งปม (complex) จะเป็นความต้องการในจิตไร้สำนึกของเด็กที่อยากจะครอบครองพ่อแม่มที่มีเพศตรงข้ามกับเพศของเด็ก และเป็นปฏิสัมพันธ์กับพ่อ-แม่เพศเดียวกับเด็ก Freud กล่าวว่าเมื่อเด็กหญิงสังเกตเห็นว่าอวัยวะเพศของพี่ชาย น้องชาย หรือเพื่อนผู้ชายมีลักษณะเด่นกว่า มีขนาดใหญ่กว่าของตนเอง ก็จะมีรู้สึกอิจฉาอวัยวะเพศชาย (penis envy) และต้องการมีอวัยวะเพศเช่นเด็กชายบ้าง เด็กหญิงจะโทษว่าแม่เป็นสาเหตุที่ทำให้อวัยวะเพศเช่นผู้ชายของตนหายไป แล้วหันไปรักพ่อแทนเพราะพ่อไม่ได้มีส่วนในความผิดนี้ นอกจากนั้นเด็กหญิงยังมีความหวังในจิตไร้สำนึกว่าพ่อกำลังจะสามารถให้อวัยวะที่ขาดหายไปนั้นได้ (หมายถึง อวัยวะเพศ) รวมทั้งอยากครอบครองพ่อเกิดเป็นปมอีเลคตรา (Electra Complex) เด็กหญิงจะพยายามแก้ปมนี้โดยพยายามถอดแบบบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของแม่เพราะหวังจะให้พ่อชอบตนบ้าง จุดนี้เองที่เด็กหญิงจะพัฒนาลักษณะความเป็นหญิงขึ้นอย่างเห็นเด่นชัด ส่วนเด็กชายในระยะอวัยวะเพศนี้จะเกิดความหลงใหลในอวัยวะเพศชายของตนอย่างมากและมีการพัฒนาปมเอดิปุส (Oedipus Complex) โดยเด็กชายจะมีความรักและต้องการแม่มาก ในขณะที่เดียวกันเขาก็รู้ว่าพ่อที่รักและต้องการแม่มากด้วยเช่นกัน ทำให้เกิดความอิจฉาพ่อ และเกิดความวิตกกังวลว่าพ่อกำลังจะไม่พอใจ และจะทำโทษด้วยการตัดอวัยวะเพศของตน (castration anxiety) เด็กชายจึงเก็บกดความปรารถนาในตัวแม่ไว้ แล้วหันมาถอดแบบให้เหมือนพ่อกว่ามากที่สุดเท่าที่เขาจะทำได้ โดยมีการรับเอาบทบาททางเพศ คำนิยม และบุคลิกของพ่อกมาเป็นของตนเพื่อให้พ่อรักและในขณะที่เดียวกันก็จะทำให้เขามีคุณสมบัติของพ่อที่ทำให้แม่พอใจ (นิตยภัฏ อรรถนุพรรณ 2529:7)

Freud (1925 อ้างถึงใน Kaplan และ Sedney 1980:183) ได้กล่าวถึงความสำคัญของลักษณะความแตกต่างทางร่างกาย โดยเฉพาะอวัยวะเพศว่ามีผลต่อพัฒนาการของพฤติกรรมความเป็นหญิงหรือเป็นชายในเด็ก ความแตกต่างของอวัยวะเพศนี้จะทำให้เด็กรับรู้ตนเองในลักษณะความเป็นหญิงหรือความเป็นชาย และเด็กจะถอดแบบพฤติกรรมของพ่อแม่เพศเดียวกับตนซึ่งจะเป็นจุดเริ่มแรกของการพัฒนาพฤติกรรมความเป็นหญิงและความเป็นชายในเบื้องต้น

กล่าวโดยสรุปก็คือ เด็กจะเรียนรู้บทบาททางเพศอย่างเด่นชัดในระยะขั้นอวัยวะเพศ

โดยเด็กชายจะเลียนแบบบทบาทของพ่อเพื่อให้แม่รัก ในขณะที่เด็กหญิงก็จะเลียนแบบบทบาททางเพศของแม่เพื่อให้พ่อรัก ซึ่งนับเป็นการเรียนรู้บทบาททางเพศให้เหมาะสมกับเพศของตน จากการถอดแบบบทบาททางเพศจากพ่อแม่เพศเดียวกับตน นอกจากนี้ Freud ยังกล่าวว่าแต่ละบุคคลจะมีศักยภาพของการเป็นเพศชายและเพศหญิง แต่ Freud ไม่ได้เน้นเรื่องนี้มากนัก ทั้งนี้ก็เพราะ Freud เน้นเกี่ยวกับการเลียนแบบบทบาททางเพศจากพ่อแม่เพศเดียวกับเด็กในระยษะขั้นอวัยวะเพศมากกว่า

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

ตามแนวคิดของทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม เด็กจะเรียนรู้พฤติกรรมต่าง ๆ ในสังคม เช่น พฤติกรรมความเป็นเพศหญิงหรือความเป็นเพศชาย พฤติกรรมก้าวร้าว พฤติกรรมเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ฯลฯ นั้นจำเป็นต้องมีกระบวนการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ 3 กระบวนการ คือ การสังเกต (observation) การเลียนแบบ (imitation) และการเสริมแรง (reinforcement) เช่น เด็กหญิงจะเลียนแบบพฤติกรรมของผู้หญิง จากการสังเกต (observation) จากตัวแบบ (model) เพศหญิง เช่น แม่ หรือครู แล้วจดจำพฤติกรรมนั้นไปทำตามแบบ (imitation) และถ้าทำพฤติกรรมนั้นแล้วได้รับการชมเชย คำชมเชยก็จะเป็นตัวเสริมแรง (reinforcement) ที่จะเสริมให้เด็กทำพฤติกรรมนั้นอีก จนเกิดเป็นลักษณะพฤติกรรมของเด็ก เพราะฉะนั้นจะเห็นว่าการเรียนรู้พฤติกรรมต่างๆ ในสังคมจะต้องมีตัวแบบเพื่อให้เด็กสังเกตพฤติกรรมและทำตาม นอกจากนั้นผลของการกระทำก็มีความสำคัญ เช่นกันที่จะทำให้เกิดแนวโน้มของการเกิดหรือไม่เกิดพฤติกรรมอีก และการให้รางวัล คำชมเชย หรือการยอมรับเมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมทางเพศที่เหมาะสม จะทำให้เด็กแสดงพฤติกรรมนั้นอีก ในทางตรงกันข้ามถ้าเด็กได้รับการลงโทษเด็กก็จะไม่แสดงพฤติกรรมนั้นอีก ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้เด็กเรียนรู้ที่จะแสดงพฤติกรรมที่สังคมยอมรับว่าเหมาะสมกับเพศของตนและละเว้นพฤติกรรมที่สังคมเห็นว่าไม่เหมาะสมกับเพศของตน (ธีระพร อูวรรณโน 2526) นอกจากนี้ Mischel (1966, 1970, 1976) อ้างถึงใน Kaplan และ Sedney 1980:185) กล่าวว่า การเรียนรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมใด ๆ รวมทั้งพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับบทบาททางเพศนั้นจะประกอบด้วยกระบวนการ 2 ขั้นตอน ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้ (acquisition) และกระบวนการปฏิบัติ (performance) กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นครั้งแรกจากการสังเกตตัวแบบ ซึ่งตัวแบบ

อาจจะเป็นคนหรือสัญลักษณ์ (จาก นวนิยาย ไทรทาร์น ฯลฯ) และจะมีกระบวนการปฏิบัติตามพฤติกรรมที่สังเกตได้ซึ่งการจะปฏิบัติได้จะต้องมีแรงจูงใจในการกระทำพฤติกรรมนั้น เช่น บุคคลเลือกที่จะกระทำตามตัวแบบเมื่อพฤติกรรมนั้นให้ผลทางบวกมากกว่าจะเลือกทำตามตัวแบบที่พฤติกรรมให้ผลทางลบ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการสังเกตสิ่งแวดล้อมรอบตัวจะมีผลต่อแนวโน้มของการเกิด และไม่เกิดพฤติกรรม Mischel กล่าวว่าเด็กหญิงและเด็กชายจะเรียนรู้พฤติกรรมที่คล้ายคลึงกันแต่จะแสดงออกในลักษณะใดเป็นผลมาจากความคาดหวังของสังคมที่มีต่อพฤติกรรมของแต่ละเพศ

ดังนั้นจะเห็นได้ถึงความแตกต่างของบทบาททางเพศนั้นไม่ได้เริ่มเมื่อเด็กพบว่าตนเองเป็นเด็กหญิงหรือเด็กชายตั้งแต่แรกเกิด แต่เริ่มเมื่อผู้ใหญ่ตระหนักว่าเด็กเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายแล้วมีการปฏิบัติต่อเด็กในลักษณะที่แตกต่างกันในแต่ละเพศ

องค์ประกอบที่สำคัญในการเลียนแบบคือ การมีความสนใจต่อตัวแบบ ซึ่งตัวแบบที่มีอิทธิพลต่อตัวเด็กคือ ตัวแบบที่เด็กรับรู้ว่ามีอำนาจ (power) มีความอบอุ่น (warmth) มีลักษณะเด่น (dominance) รวมทั้งการมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับตัวแบบ ตัวแบบที่สำคัญตัวแบบแรก คือพ่อแม่ โดยพ่อแม่จะเป็นตัวแบบที่มีอิทธิพลในชีวิตของเด็กมากที่สุด ซึ่งจะมีทั้งตัวแบบเพศชาย (คือพ่อ) และตัวแบบเพศหญิง (คือแม่) Mischel กล่าวว่าองค์ประกอบหนึ่งที่มีผลต่อการที่เด็กเลียนแบบพ่อแม่ คือ ความมีอำนาจของพ่อแม่ตนเอง เพราะการเลียนแบบทำให้เด็กเกิดความรู้สึกว่าตนมีอำนาจเหมือนพ่อแม่ ซึ่งความคิดนี้ได้รับการสนับสนุนจากนักจิตวิทยาท่านอื่นๆ เช่น Parson (1955) Whiting (1959) (Parson 1955; Whiting 1959 อ้างถึงใน Spence & Helmreich 1978:133) ซึ่งต่างก็ยืนยันว่าแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้เด็กเลียนแบบพ่อแม่ก็คือ อำนาจที่พ่อแม่ใช้ควบคุมพฤติกรรมของเด็ก เช่น การให้รางวัลและการลงโทษในพฤติกรรมต่างๆ นอกจากนี้ยังพบว่าเด็กเลียนแบบบุคคลต่างๆ ไม่เหมือนกัน โดยเด็กจะเลียนแบบตัวแบบที่มีอำนาจมากกว่าตัวแบบที่มีอำนาจน้อย (Bandura, Ross & Ross 1963 ; Mischel & Grusec 1966 อ้างถึงใน Spence & Helmreich 1978:133; Rosenberg 1967 อ้างถึงใน Kaplan & Sedney 1980 :187) โดยพบว่าทั้งเด็กหญิงและเด็กชายจะเลียนแบบพ่อแม่ที่มีลักษณะเด่นกว่า เช่นจากการศึกษาโดยการสังเกตพ่อแม่ในขณะที่มีการอภิปรายเกี่ยวกับ ปัญหาในการเลี้ยงดูเด็ก และได้จำแนกพ่อแม่ที่มีลักษณะเด่นกว่าไว้แล้วให้พ่อแม่กระทำตามที่กำหนด ผลจากการทดลองพบว่าเด็กจะเลียนแบบพ่อแม่

ที่มีลักษณะเด่นมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง (Hetherington 1965; Hetherington & Frankie 1967 อ้างถึงใน Spence & Helmreich 1978:133) ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เด็กจะมีแนวโน้มที่จะเลียนแบบพ่อแม่ที่มีอำนาจมากกว่า

นอกจากนี้ยังพบว่าลักษณะความสัมพันธ์ของพ่อแม่กับเด็กยังมีผลต่อการเลียนแบบของเด็กอีกด้วย นักจิตวิทยาหลายท่าน เช่น Kagan (1964) Mowrer (1950) Payne & Mussen (1956) Sears (1957) (Kagan 1964; Mowrer 1950; Payne & Mussem 1956; Sears 1957 อ้างถึงใน Spence & Helmreich 1978:133) ได้เน้นถึงความสำคัญของวิธีการเลี้ยงดูว่ามีผลต่อการเลียนแบบของเด็ก และโดยเฉพาะลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับเด็กกล่าวคือ เด็กจะมีการเลียนแบบพ่อแม่ที่มีสายสัมพันธ์ที่ดี และให้ความอบอุ่นกับเด็กมากกว่าพ่อแม่ที่มีสายสัมพันธ์ที่ไม่ดีกับเด็ก ดังนั้นพ่อแม่ที่สามารถให้ความรักความอบอุ่น มีการควบคุมพฤติกรรมเด็กอย่างเหมาะสม มีสายสัมพันธ์ที่ดีกับเด็กก็จะทำให้เด็กเลียนแบบได้มากกว่าพ่อแม่ที่ไม่มีลักษณะเหล่านี้ ทั้งยังพบว่าในเด็กหญิงและเด็กชายยังมีการเลือกเลียนแบบตัวแบบที่มีลักษณะแตกต่างกัน กล่าวคือ เด็กหญิงมีแนวโน้มที่จะเลียนแบบแม่ที่มีลักษณะอบอุ่น ในขณะที่เด็กชายมีแนวโน้มที่จะเลียนแบบพ่อที่มีลักษณะเด่น (Bandura & Huston 1961; Mussen & Parker 1965; Frankie & Hetherington 1967 อ้างถึงใน Spence & Helmreich 1978:133)

สำหรับการวิจัยอื่นๆ ยังพบว่าเด็กจะเลียนแบบบุคคลที่ตนรับรู้ว่ามีลักษณะบางอย่างเหมือนกับตน (Kohlberg 1966; Lunn 1969; Tiller 1964 อ้างถึงใน Spence & Helmreich 1978:133) และจากการศึกษาของ Stotland, Zander และ Natsoulus (1961) Roserrans (1967) (Stotland, Zander & Natsoulus 1961; Roserran 1967 อ้างถึงใน Spence & Helmreich 1978:133) พบว่ากลุ่มตัวอย่างเชื่อว่าตัวเองมีลักษณะบางอย่างเหมือนกับบุคคลที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อตัวเองมากกว่าบุคคลที่ไม่มีอิทธิพลแก่เขา นอกจากนั้นการวิจัยอื่นยังพบว่า เด็กมีแนวโน้มที่จะเลียนแบบตัวแบบที่มีเพศเดียวกันกับเด็กมากกว่าตัวแบบเพศตรงข้าม (Bandura, Ross & Ross 1963 ; Hetherington & Frankie 1967 ; Maccoby & Wilson 1957 อ้างถึงใน Spence & Helmreich 1978:133 , Mischel 1970 อ้างถึงใน Maccoby & Jacklin 1974:286) ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าเด็กมักจะใกล้ชิดกับตัวแบบเพศเดียวกันกับเด็กมากกว่าตัวแบบ

เพศตรงข้าม ดังนั้นเด็กจะเลียนแบบพ่อแม่เพศเดียวกับตน เพราะรับรู้ว่ามีลักษณะทางเพศเหมือนกัน โดยเด็กชายจะเลียนแบบพ่อ ขณะที่เด็กหญิงจะเลียนแบบแม่ ดังนั้นถ้าพ่อแม่มีลักษณะที่ตรงตามเพศ กล่าวคือพ่อมีลักษณะความเป็นชายและแม่มีลักษณะความเป็นหญิง เด็กก็จะมีแนวโน้มที่จะพัฒนาพฤติกรรมได้ตรงตามเพศเช่นเดียวกัน

สำหรับกระบวนการเสริมแรง (reinforcement) นั้น Mischel กล่าวว่า เป็นแรงจูงใจในรูปแบบของการคาดหวังผลที่ได้รับจากการกระทำ ซึ่งผลที่ได้รับจากการกระทำจะมีทั้งการได้รับรางวัล (reward) และการลงโทษ (punishment) การได้รับรางวัลเป็นการเพิ่มโอกาสที่จะกระทำพฤติกรรมซึ่งรางวัลนั้นจะเป็นอะไรก็ได้ อาจเป็นวัตถุสิ่งของ การให้คำชมเชย การสร้างความรู้สึกที่มีความสามารถ หรือการได้รับการยอมรับจากสังคม ส่วนการลงโทษเป็นการลดโอกาสที่จะกระทำพฤติกรรม เช่น การลงโทษทางกาย การสร้างความรู้สึกโง่เขลา และการถูกปฏิเสธจากสังคม ซึ่งเด็กจะเรียนรู้ผลของพฤติกรรมการถูกลงโทษทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม การลงโทษทางตรง เช่น เด็กหญิงจะถูกตีเมื่อไปเที่ยวทะเลใกล้บ้าน ส่วนการลงโทษทางอ้อมอาจเกิดจากการที่เด็กเห็นเด็กอื่นถูกตีเมื่อไปเที่ยวทะเลไกล หรือเด็กได้รับคำบอกเล่าว่าจะถูกตีหากไปเที่ยวทะเลไกล ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อได้รับรางวัลหลายๆ ครั้งจากการกระทำพฤติกรรมนั้นทำให้เกิดการเรียนรู้พฤติกรรมอื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันนี้ นอกจากนี้ยังพบว่าทั้งเด็กหญิงและเด็กชายจะเลียนแบบตัวแบบไม่ว่าจะเป็นตัวแบบเพศหญิงหรือตัวแบบเพศชาย เมื่อตัวแบบนี้ควบคุมเกี่ยวกับรางวัล (Bandura, et. al., 1963 อ้างถึง Schaffer, 1981:26)

นักทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมกล่าวเช่นเดียวกับ Freud ว่าการพัฒนาบทบาททางเพศนั้นเริ่มตั้งแต่ระยะแรกของชีวิต ซึ่งเป็นระยะที่พ่อแม่ยังมีอิทธิพลต่อเด็กอย่างมาก เด็กจะพัฒนาพฤติกรรมที่มีลักษณะตรงตามเพศจากพ่อแม่ Freud เชื่อว่าพัฒนาการนี้เกิดจากแรงจูงใจภายใน (internal motivation) ของเด็กในการถอดแบบจากพ่อแม่ที่มีเพศเดียวกับกับเด็ก แต่ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเน้นการเรียนรู้บทบาททางเพศโดยวิธีการสังเกต การสอนโดยตรง และการเลียนแบบ ซึ่งวิธีการเรียนรู้พฤติกรรมของบทบาททางเพศนั้นไม่ได้แตกต่างไปจากวิธีการเรียนรู้พฤติกรรมอื่น ๆ ดังนั้นแม้ว่าพ่อแม่จะเป็นตัวแบบที่สำคัญยิ่งในเรื่องบทบาททางเพศ แต่กลุ่มเพื่อน บุคคลต่าง ๆ ในโทรทัศน์ก็อาจเป็นแบบอย่างได้ทั้งสิ้น

กล่าวโดยสรุปก็คือ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเชื่อว่าทั้งพ่อและแม่สามารถเป็นต้นแบบที่สำคัญสำหรับเด็ก ทั้งเด็กชายและเด็กหญิงสามารถเรียนรู้พฤติกรรมที่มีลักษณะความเป็นชาย และลักษณะความเป็นหญิงได้ตั้งแต่ระยะแรก ๆ ของชีวิตโดยวิธีการสังเกตและการเลียนแบบ รวมทั้งการได้รับชม เเรเสริมแรงสำหรับพฤติกรรมนั้น ๆ ซึ่งแรงจูงใจที่สำคัญที่ป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำตามพฤติกรรมที่ได้เรียนรู้มาทั้งหมดก็คือการคำนึงถึงผลของการกระทำ บุคคลจะเลือกกระทำตามต้นแบบเมื่อการกระทำนั้นให้ผลทางบวกมากกว่าจะเลือกทำตามการกระทำที่ให้ผลทางลบ

ทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดความเข้าใจ (Cognitive Development Theory)

พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กจะเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับสภาพแวดล้อมรอบตัวเด็ก การค้นหาสภาพแวดล้อมจะนำไปสู่การค้นพบใหม่ ซึ่งเป็นพื้นฐานของพัฒนาการทำให้เกิดความเข้าใจของเด็กในเรื่องต่าง ๆ ได้ดีขึ้นและองค์ประกอบสำคัญที่มีผลต่อพัฒนาการทางปัญญา คือการที่เด็กได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ทำให้เกิดความสามารใหม่ ๆ เนื้อเป็นประโยชน์ในการปรับตัวต่อไป

Kohlberg ซึ่งได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดความเข้าใจของ Piaget ได้กล่าวว่า ดั้งนั้นความเข้าใจของเด็กเกี่ยวกับตนเองและบทบาททางเพศจะเปลี่ยนแปลงไปเมื่อเด็กมีวุฒิภาวะสูงขึ้นและมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมมากขึ้นในการเรียนรู้พฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศของตน เด็กจะผ่านขบวนการ 3 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นแรก เด็กก่อนวัยเรียนจะพบว่าเพศนั้นแบ่งออกเป็น 2 เพศคือ เพศหญิงกับเพศชาย และเด็กเรียนรู้ที่จะเรียกตนเองในลักษณะของเด็กหญิงหรือเด็กชาย ในระยะก่อนวัยเรียนนี้โมทัศน์เกี่ยวกับเพศของเด็กจะมีลักษณะเป็นรูปธรรม (concrete) มาก เด็กต้องอาศัยสิ่งต่างๆเป็นตัวชี้แนะว่าเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย เช่น ลักษณะการแต่งตัว ผมสั้นหรือผมยาว ตัวอย่างเช่น เด็กเล็กจะเข้าใจว่าเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย เพราะมีผมน้อยหรือไม่มีผมเลย เนื่องจากเด็กจะมีความเข้าใจว่าผู้หญิงนั้นจะต้องมีผมยาวและไม่หัวล้าน ในขณะที่เดียวกันเด็กเล็กก็จะบอกว่าผู้ชายสามารถเปลี่ยนเป็นผู้หญิงได้ หากผู้ชายคนนั้นมีผมยาวและผูกผมด้วยริบบิ้น เพราะเด็กเข้าใจว่าเฉพาะผู้หญิงเท่านั้นที่มีผมยาวและผูกผมด้วยริบบิ้น ดังนั้นถึงแม้ว่าเด็กอายุ 3 ขวบส่วนใหญ่จะสามารถบอกเพศของตนได้อย่างถูกต้อง

ก็ตาม แต่เด็กก็ยังไม่สามารถบอกเพศของผู้ใหญ่หรือเพศของตุ๊กตาได้อย่างถูกต้อง (Kohlberg, 1966, 1969) ดังนั้นเด็กเล็กมักจะไม่ว่าบว่าเพศนั้นเปลี่ยนแปลงไม่ได้ถึงแม้ว่าลักษณะภายนอกที่เห็นของคนจะเปลี่ยนไป เช่น การเปลี่ยนทรงผม เสื้อผ้า ฯลฯ อย่างไรก็ตามในระยะต่อมาคือวัยเรียน เด็กมีวุฒิภาวะทางปัญญาเพิ่มขึ้น มีความคงที่ของเอกลักษณ์เกี่ยวกับเพศ (gender identity) โดยเด็กอายุ 6-7 ขวบจะมีการรับรู้ว่าเป็นเพศหญิง เพศชายอย่างแท้จริง เด็กจะทราบว่าถึงแม้คนจะมีเสื้อผ้าหรือทรงผมเปลี่ยนไป แต่คนนั้นก็ยังคงเป็นเพศชายหรือเพศหญิงเหมือนเดิม เด็กเริ่มที่จะจำแนกวัตถุและพฤติกรรมต่างๆ ให้เหมาะสมสำหรับเพศหญิง เพศชายได้ ซึ่งการเรียนรู้นี้ไม่เกี่ยวข้องกันกับการฝึกฝนของสังคมในเรื่องบทบาททางเพศหรือจากการถอดแบบจากพ่อแม่ในเรื่องบทบาททางเพศ จากการศึกษาของ Kohlberg (1966) เกี่ยวกับความคงที่ของเอกลักษณ์บทบาททางเพศ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กอายุระหว่าง 4-8 ปี โดยถามเด็กว่าเด็กหญิงในรูปภาพจะเปลี่ยนเป็นเด็กชายได้หรือไม่หากเด็กหญิงคนนั้นชอบใส่เสื้อผ้าของเด็กชาย ผลการศึกษาพบว่า เด็กอายุ 4 ขวบส่วนใหญ่คิดว่าเด็กหญิงในรูปภาพจะสามารถเปลี่ยนเป็นเด็กชายได้หากต้องการ แต่เด็ก 7 ขวบส่วนใหญ่แน่ใจว่าเด็กหญิงจะไม่สามารถเปลี่ยนเป็นเด็กชายได้ถึงแม้ว่าเด็กหญิงคนนั้นจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือเสื้อผ้าภายนอกก็ตาม ซึ่งการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าเมื่อเด็กโตขึ้นเด็กจะมีการรับรู้ และมีความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับเพศหรือลักษณะของความเป็นหญิงหรือลักษณะของความเป็นชายมากขึ้น เด็กจะเข้าใจความคงที่ของเพศถึงแม้ว่าลักษณะที่มองเห็นจากภายนอกมีการเปลี่ยนไป ซึ่ง Kohlberg กล่าวว่ากรณีที่เด็กสามารถจัดประเภทได้นี้จะเป็นพื้นฐานของการมีบทบาทที่มีลักษณะเฉพาะแต่ละเพศ (sex role stereotypes)

ขั้นที่ 2 เมื่อเด็กมีความคงที่ของมโนทัศน์เกี่ยวกับเพศของตนแล้วเด็กก็จะสามารถสร้างความชอบ และ ค่านิยมของเพศตนได้ เด็กเริ่มที่จะเลียนแบบบุคคลที่มีเพศเดียวกันกับเด็ก เด็กเรียนรู้ในการให้คุณค่าแก่พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับเพศของตนมากกว่าพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับเพศตรงข้าม ลักษณะเช่นนี้เราเรียกว่า เอกลักษณ์บทบาททางเพศ (sex role identity)

ขั้นที่ 3 เด็กจะมีการพัฒนาการผูกพันทางอารมณ์ที่มีต่อพ่อแม่เดียวกันกับเด็กอย่างมาก (deep emotional attachment) ซึ่งจะช่วยให้ง่ายต่อการเรียนรู้เกี่ยวกับทัศนคติและพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศ เด็กจะมีการพัฒนาความชอบสำหรับสิ่งหนึ่งมากกว่าอีกสิ่งหนึ่ง ในขณะที่เดียวกันเด็กก็จะมีการตระหนักถึงบทบาททางเพศที่เหมาะสมกับเพศของตนด้วย

Kohlberg มีความเชื่อว่าพฤติกรรมของบทบาททางเพศ (sex role behaviors) นั้นเกิดจากความคงที่ของความคิดความเข้าใจ (cognitive consistency) ซึ่งต่างกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม โดยทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมกล่าวว่า เด็กจะกระทำพฤติกรรมตามบทบาททางเพศเพราะต้องการรางวัล หรือเพราะสังคมคาดหวังในพฤติกรรมนั้น เช่น เด็กชายจะบอกตัวเองว่าตนต้องการรางวัลและตนจะได้รับรางวัลหากมีพฤติกรรมของเด็กชาย เพราะฉะนั้นเด็กจึงต้องการเป็นเด็กผู้ชายและประพฤติปฏิบัติสิ่งที่เด็กชายกระทำ แต่ทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดความเข้าใจนั้นเด็กจะไม่เลาะแสวงหารางวัล เด็กชายจะบอกตัวเองว่าตนนั้นเป็นเด็กชาย เพราะฉะนั้นจึงต้องประพฤติสิ่งที่เด็กผู้ชายประพฤติกัน ดังนั้นการประพฤติได้ในสิ่งที่เด็กผู้ชายประพฤติจึงเปรียบเสมือนรางวัลนั่นเอง และเด็กชายจะมีพฤติกรรมนั้นอย่างต่อเนื่องกันไป (Kohlberg 1966) หรืออาจกล่าวได้ว่า Kohlberg คิดว่าเด็กเรียนรู้พฤติกรรมที่เหมาะสมตรงตามเพศจากบุคคลอื่น แต่การกระทำพฤติกรรมเหล่านั้นไม่ใช่เพราะต้องการรางวัลหากเป็นเพราะเพียงต้องการรักษาเอกลักษณ์ของตนในลักษณะว่าเป็นเด็กผู้หญิงหรือเด็กผู้ชายเท่านั้น เมื่อเด็กเรียนรู้ว่าตนเป็นชายหรือหญิงแล้วจะนำไปสู่การให้คุณค่าต่ออัตถ์และพฤติกรรมแตกต่างกัน โดยเด็กหญิงจะให้คุณค่าแก่สิ่งของและพฤติกรรมที่มีลักษณะเป็นผู้หญิง เพราะว่าจะช่วยรักษามารลักษณะของตน (self image) เกี่ยวกับเพศหญิงไว้ ในขณะที่เด็กชายก็จะให้คุณค่าเกี่ยวกับพฤติกรรมที่คล้ายผู้ชาย เพื่อที่จะรักษามารลักษณะของตน ในลักษณะเพศชายไว้ ดังนั้นด้วยเหตุที่เด็กชายสนใจพฤติกรรมของความเป็นชาย และเด็กหญิงสนใจพฤติกรรมของความเป็นหญิงนี้จึงนำไปสู่การถอดแบบจากพ่อแม่ที่มีเพศเดียวกันกับเด็ก เพราะว่าพ่อแม่มีคุณสมบัติที่คล้ายเด็กชายหรือเด็กหญิง

แนวคิดของ Bem : ทฤษฎีสถิติมาทางเพศ (Gender Schema Theory)

Sandra Lipsitz Bem แห่งมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด (Stanford University) มองว่าลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงนั้น จะประกอบด้วยพฤติกรรมและคุณลักษณะทางบวกต่าง ๆ รวมกัน ซึ่งจะเป็นคุณลักษณะเฉพาะตัวของเพศหญิงและเพศชายที่แตกต่างกัน และเป็นลักษณะที่พึงปรารถนาสำหรับเพศหนึ่งมากกว่าอีกเพศหนึ่ง และการที่จะบอกว่าบุคคลใดมีลักษณะความเป็นหญิง หรือลักษณะความเป็นชายจะดูได้จากพฤติกรรมที่บุคคลนั้นตอบสนองต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อม โดยสังคมแต่ละสังคมจะมีมาตรฐานที่เหมาะสมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่พึงปรารถนา

สำหรับแต่ละเพศ ซึ่งบุคคลที่มีลักษณะตรงตามเพศจะมีการตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมในลักษณะพฤติกรรมที่เพศคนึงกระทำเท่านั้น แต่บุคคลที่มีลักษณะแอนโดรจีนีจะมีอิสระในกิจกรรมกระทำพฤติกรรม โดยไม่ต้องอาศัยมาตรฐานบทบาททางเพศของสังคมเพียงอย่างเดียวเป็นหนทางชี้แนะพฤติกรรมที่พึงปรารถนาของบุคคล ซึ่งจะทำให้บุคคลที่มีลักษณะแอนโดรจีนีสามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดี (Bem 1974, 1979 อ้างถึงใน Cook 1985:25) ซึ่งแนวคิดของ Bem สอดคล้องกับแนวคิดของ Kagan (1964 อ้างถึงใน Cook 1985:25) โดยเชื่อว่าบุคคลที่มีลักษณะตรงตามเพศจะมีมาตรฐานของสังคมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่เหมาะสมสำหรับแต่ละเพศ และบุคคลนั้นจะถูกกระตุ้นให้เชื่อมโยงลักษณะต่าง ๆ ของตนเข้ากับมาตรฐานเหล่านี้ แต่อย่างไรก็ตามทั้ง Bem และ Kagan ก็มีแนวคิดที่แตกต่างกันอยู่บ้างเกี่ยวกับบทบาททางเพศ โดย Kagan ได้สรุปว่าการที่บุคคลมีลักษณะที่ตรงตามเพศเป็นสิ่งที่ดี เพราะง่ายต่อการเรียนรู้และการแสดงออกถึงคุณลักษณะของตนตามที่สังคมพึงปรารถนา Kagan ไม่ได้สนใจบุคคลที่มีเอกลักษณ์บทบาททางเพศที่เบี่ยงเบนไปจากการมีลักษณะที่ตรงตามเพศ แต่ Bem กล่าวว่าลักษณะที่ตรงตามเพศนั้นก่อให้เกิดผลทางลบ ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลที่มีความต้องการที่จะทำตามมาตรฐานบทบาททางเพศของตนจะขาดความยืดหยุ่น ในการแสดงออกของพฤติกรรมตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการไม่ยึดในบทบาทที่ตรงตามเพศของบุคคลที่ Bem เรียกลักษณะนี้ว่า แอนโดรจีนี (androgyny) จะทำให้บุคคลประสบความสำเร็จในการตอบสนองต่อเหตุการณ์ต่างๆ ได้มากกว่า สามารถปรับตัวได้ดีกว่าในสังคม (Bem 1976 อ้างถึงใน Cook 1985:25)

เดิมนั้น Bem เชื่อว่าผู้ชายและผู้หญิงจะมีความแตกต่างกัน เนื่องจากอิทธิพลของวัฒนธรรมและสังคมที่เป็นตัวกำหนดอย่างกว้าง ๆ เกี่ยวกับลักษณะบทบาททางเพศของชายและหญิง แต่แนวคิดใหม่ของ Bem ซึ่งกล่าวถึงปรากฏการณ์ (phenomenon) ของการมีลักษณะที่ตรงตามเพศ (Bem 1981:355) ที่เรียกว่าทฤษฎีสถิติมาด้านเพศ (Gender Schema Theory) ได้เน้นว่าบุคคลจะมีลักษณะบทบาททางเพศเป็นอย่างไรขึ้นกับ การปรับโครงสร้างทางความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมบทบาททางเพศของตน ซึ่งโครงสร้างทางความคิดความเข้าใจภายในนี้ เรียกว่า สถิติม (schema) การทำงานของสถิติมานั้นจะเป็นเสมือนกับโครงสร้างที่มีอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งพร้อมที่จะค้นหาและดูดซึม (assimilate) ข้อมูลเข้าไปในรูปแบบที่ตรงกับ schema (Bem 1981:335) โดยที่สถิติมามีผลต่อกระบวนการข้อมูลในเรื่องการรับรู้ การตีความ และการจัดระเบียบข้อมูลที่ได้รับ

ให้มีประสิทธิภาพ (Bem 1981 a; Markus 1977; Markus, Drane, Bernstein & Siladi 1982 อ้างถึงใน Cook 1985:26) ดังนั้นการรับรู้ของบุคคลจึงเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ (interaction) ระหว่างข้อมูลที่ได้รับกับสภาวะที่มีอยู่ก่อนแล้วของบุคคลนั้น (Neisser 1976; Taylor & Crocker, in press อ้างถึงใน Bem 1981:355) และ Bem ได้เห็นว่า สภาวะทางความคิดความเข้าใจ (Cognitive schema) จะมีความสัมพันธ์กับมาตรฐานของสังคมโดยที่มาตรฐานของสังคมจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่เหมาะสมสำหรับแต่ละเพศ ทำให้มีผลกระทบต่ออัตมโนทัศน์และพฤติกรรมของบุคคล

จากทฤษฎีสภาวะทางเพศ (Gender Schema Theory) Bem ไม่ได้เน้นเกี่ยวกับรายละเอียดที่ใช้แยกออกเป็นลักษณะความเป็นหญิง ลักษณะความเป็นชาย แต่ Bem เน้นที่ขบวนการความคิดความเข้าใจ (cognitive processes) โดย Bem ได้ให้ความสนใจต่อความแตกต่างของขบวนการทางความคิดความเข้าใจ (cognitive processing differences) ระหว่างบุคคลที่มีลักษณะตรงตามเพศ (sex-typed persons) กับบุคคลที่ไม่มีลักษณะตรงตามเพศ (nonsex-typed persons) โดยดูจากขบวนการสภาวะทางเพศ (gender schematic processing) ซึ่งบุคคลที่มีลักษณะตรงตามเพศจะจัดระเบียบข้อมูลที่ได้รับในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับความ เป็นหญิงและความเป็นชาย โดยมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนด ทำให้มีผลต่อการจำกัดพฤติกรรมและอัตมโนทัศน์ของบุคคล สำหรับขบวนการในการพัฒนาบทบาททางเพศของบุคคลที่มีลักษณะตรงตามเพศนั้นจะเริ่มจากการที่เด็กเรียนรู้จากสังคมเกี่ยวกับเพศบนพื้นฐานของความแตกต่างระหว่างบทบาททางเพศของเพศหญิงและเพศชายโดยทั่ว ๆ ไป ซึ่งการเรียนรู้จะสอนเด็กถึงขอบเขตของบทบาททางเพศของเพศชายและเพศหญิงทำให้เด็กเกิดสภาวะทางเพศ (gender schema) ต่อมาเด็กจะอาศัยสภาวะทางเพศที่เด็กเพิ่งจะพัฒนาขึ้นมา ซึ่งสภาวะทางเพศ (gender schema) จะนำไปสู่มาตรฐานของลักษณะและพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศตามที่สังคมได้กำหนดไว้แล้ว เด็กจะพยายามปฏิบัติตามแนวทางที่เป็นลักษณะทางเพศของตนทำให้เกิดอัตมโนทัศน์ (self-concept) เกี่ยวกับลักษณะทางเพศของตนที่มั่นคงขึ้น ซึ่งการปฏิบัติตามบทบาททางเพศของตนตามที่สังคมกำหนดนี้เรียกว่า การมีบทบาททางเพศแบบดั้งเดิม กล่าวคือ ผู้หญิงก็มีลักษณะพฤติกรรมแบบเพศหญิง และผู้ชายก็มีลักษณะพฤติกรรมแบบเพศชาย นอกจากนี้ในการตอบแบบวัดบทบาททางเพศของ Bem (Bem Sex Role Inventory) นั้นบุคคลที่มีลักษณะตรงตามเพศจะกล่าวถึงตนเองโดยแยกออกเป็นลักษณะ

ใดลักษณะหนึ่งและมีการจัดอ้อมโนทัศน์ในลักษณะที่ตรงกับการจำแนกระหว่างเพศของสังคม ดังนั้นบุคคลที่มีลักษณะตรงตามเพศจึงไม่ได้แตกต่างจากบุคคลอื่นตรงที่มีลักษณะความเป็นหญิง หรือความเป็นชายมากนักเพียงใดแต่แตกต่างจากบุคคลอื่น เพราะบุคคลที่มีลักษณะตรงตามเพศมีการจัดอ้อมโนทัศน์และพฤติกรรมบนพื้นฐานเกี่ยวกับลักษณะความเป็นหญิง-ลักษณะความเป็นชาย ส่วนบุคคลที่มีลักษณะแอนโดรจีนี จะมีพฤติกรรมหรือคุณสมบัติของความเป็นเพศหญิงหรือเพศชายไม่แตกต่างกันอย่างชัดเจน นอกจากนี้บุคคลที่มีลักษณะไม่ตรงตามเพศจะเลือกข้อความในแบบวัดบทบาททางเพศของ Bem (Bem Sex Role Inventory) อย่างอิสระมากกว่าที่จะคำนึงถึงลักษณะความเป็นหญิงหรือลักษณะความเป็นชาย (Bem 1979 อ้างถึงใน Cook 1985:27)

ทฤษฎีสถิตภาพทางเพศ (Gender Schema Theory) มีรากฐานมาจากทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดความเข้าใจ (Cognitive Developmental Theory) และทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ซึ่ง Huston ได้ชี้ให้เห็นว่าทั้งทฤษฎีสถิตภาพทางเพศ (Gender Schema Theory) และทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดความเข้าใจ (Cognitive Developmental Theory) จะเน้นร่วมกันในเรื่องโครงสร้างและการทำงานของกระบวนการความคิดความเข้าใจ (cognitive processes) ของแต่ละบุคคล โดยที่มีการซึมซับลักษณะบทบาททางเพศของตน และมีการปรับโครงสร้างทางปัญญาทำให้เกิดอ้อมโนทัศน์เกี่ยวกับตนเอง ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะเกิดขึ้นในระยะแรกๆ ของชีวิต แต่อย่างไรก็ตามทั้งทฤษฎีสถิตภาพทางเพศ และทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดความเข้าใจก็ยังคงมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง ซึ่ง Huston กล่าวว่า ทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดความเข้าใจนั้นได้เน้นความแตกต่างของเพศทางกายภาพทำให้เกิดลักษณะที่แตกต่างกันในแต่ละเพศโดยบุคคลจะรับรู้ว่าเป็นเพศใดแล้วจะค่อยๆ รับประทานอาหารของเพศตนเข้าไป ซึ่งรูปแบบของพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศตนทำให้เกิดสถิตภาพทางเพศ (gender schema) (Huston 1983:400 อ้างถึงใน Cook 1985:28) ส่วนทฤษฎีสถิตภาพทางเพศของ Bem ได้เน้นว่าลักษณะที่แตกต่างกันในแต่ละเพศเกิดจากการแบ่งแยกของสังคม ทำให้มีผลกระทบท่ออ้อมโนทัศน์ (self concepts) และพฤติกรรมของบุคคล เมื่อเด็กมีการเรียนรู้ถึงขอบเขตของบทบาททางเพศของชายและหญิงจึงเกิดสถิตภาพทางเพศ (gender schema) ดังนั้นทฤษฎีสถิตภาพทางเพศ (Gender Schema Theory) จึงเป็นผลมาจากการกำหนดของสังคมเป็นหลัก

สำหรับทฤษฎีสถิตีมาทางเพศ (Gender Schema Theory) กับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) นั้นจะเน้นร่วมกันในเรื่องอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อการเรียนรู้บทบาททางเพศของเด็ก ซึ่งทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมกล่าวว่า เด็กมีการเรียนรู้พฤติกรรมของบทบาททางเพศ (sex role behaviors) จากการที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม (Mischel อ้างถึงใน Cook 1985:9) Mischel กล่าวว่าเด็กหญิงและเด็กชายจะเรียนรู้พฤติกรรมที่คล้ายคลึงกันแต่จะแสดงออกในลักษณะใดเป็นผลมาจากความคาดหวังของสังคมที่มีต่อพฤติกรรมของแต่ละเพศ ส่วนทฤษฎีสถิตีมาทางเพศนั้นกล่าวว่าสิ่งแวดล้อมจะมีอิทธิพลในแง่เป็นตัวกำหนดความแตกต่างระหว่างบทบาททางเพศของเพศหญิงและเพศชายโดยทั่วไป ทำให้มีผลกระทบต่ออัตมโนทัศน์และพฤติกรรมของบุคคลกล่าวโดยสรุป ทฤษฎีสถิตีมาทางเพศมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดความเข้าใจกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น

องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดบทบาททางเพศ

เอกลักษณ์บทบาททางเพศนั้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากอิทธิพลที่เป็นองค์ประกอบร่วมกัน

2 ประการ คือ องค์ประกอบทางชีวภาพของร่างกาย และองค์ประกอบทางสภาพแวดล้อม (สุกัญญาเดชาติวงศ์ ณ.อยุธยา, 2530 : 340-347 ; Yassen & Santrock , 1978 : 570-575 อ้างถึงในสุสัณหา ยิ้มแย้ม , 2530 : 28) องค์ประกอบทั้งสองนี้จะมีอิทธิพลต่อการกำหนดบทบาททางเพศของบุคคลในสังคม

องค์ประกอบด้านชีวภาพของร่างกาย (biological factors)

ความแตกต่างระหว่างชายกับหญิงที่เห็นได้ชัดเจนโดยธรรมชาติเป็นความแตกต่างทางด้านชีวภาพของร่างกาย เช่น ความแตกต่างของอวัยวะเพศ ความแตกต่างของโครงสร้างของร่างกาย ตลอดจนการทำงานของอวัยวะต่างๆ ซึ่งความแตกต่างระหว่างเพศหญิงและเพศชายได้รับอิทธิพลจากฮอร์โมนเพศที่แตกต่างกัน กล่าวคือผู้ชายมีฮอร์โมนเพศแอนโดรเจน (androgen hormone) ที่ช่วยให้มีลักษณะภายนอกและพฤติกรรมเยี่ยงบุรุษเพศทั่วไป ส่วนผู้หญิงมีฮอร์โมนเอสโตรเจน (estrogen hormone) กับ โปรเจสเตอโรน (progesterone hormone)

ที่ทำให้มีลักษณะภายนอกและพฤติกรรมเยี่ยงสตรีเพศ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าองค์ประกอบทางชีวภาพของร่างกายเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นที่ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างเพศชายและเพศหญิง และจากสาเหตุความแตกต่างพื้นฐานทางธรรมชาตินี้เองที่ทำให้เกิดการแบ่งบทบาทความรับผิดชอบให้เหมาะสมกับสภาพร่างกายของแต่ละเพศ เช่น ผู้ชายมีหน้าที่แสดงออกซึ่งความแข็งแกร่งของร่างกาย เช่น หาดอาหาร ล่าสัตว์ ทำศึกสงคราม ตลอดจนทำกิจกรรมนอกบ้านอื่นๆ เพราะผู้ชายแข็งแรง คล่องตัวกว่าผู้หญิง ซึ่งผู้หญิงที่มีลักษณะอ่อนแอกว่าจะมีหน้าที่ดูแลบ้าน เตรียมอาหาร อบรมเลี้ยงดูบุตร และทำกิจกรรมต่างๆภายในบ้าน เนื่องจากผู้หญิงต้องมิประจำเดือน มีการตั้งครรภ์และเลี้ยงลูก จึงทำให้ไม่สะดวกในการทำกิจกรรมต่างๆนอกบ้าน (รัสสร จิมานนท์ 2527 : 3 อ้างถึงใน นิตยกุล อรรถนพวรรณ , 2529 : 9)

นอกจากนี้ยังมีความเกี่ยวพันระหว่างความสามารถบางอย่างของผู้ชายและผู้หญิงที่เป็นผลเนื่องมาจากโครโมโซมเพศ (sex chromosome) ที่แตกต่างกัน เช่น จากการศึกษาของ Stafford (1961) พบว่า ความสามารถทางคณิตศาสตร์หรือทางมิติสัมพันธ์เป็นยีนส์ (gene) แฝงที่ติดมากับ chromosome x และเป็นลักษณะด้อย (recessive) ซึ่งการถ่ายทอดนี้เป็นลักษณะที่เรียกว่า sex - linked ต่อมา Maccoby และ Jacklin (1974) , Mussen , Conger & Kagan (1974) กล่าวว่า เด็กผู้หญิงมีโอกาสน้อยมากที่จะได้รับ chromosome x ที่มี gene ที่ถ่ายทอดความสามารถทางมิติสัมพันธ์ทั้งสอง chromosome จากทั้งพ่อและแม่ แต่สำหรับเด็กผู้ชายถ้าได้รับ chromosome x ที่มี gene ที่แสดงถึงความสามารถทางมิติสัมพันธ์เพียงตัวเดียว ก็สามารถแสดงความสามารถนี้ให้ปรากฏเห็นได้ แม้ว่าแม่จะไม่ปรากฏลักษณะนี้ก็ตาม นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ชายมักจะแสดงความก้าวร้าวทางร่างกายมากกว่าผู้หญิงในทุก ๆ วัย ทุกๆสถานการณ์ (Freedman et al 1981 : 504) และจะพบความแตกต่างดังกล่าวเสมอๆในหลายๆวัฒนธรรม Robin และ Mcneil (1981 : 529 อ้างถึงใน นิตยกุล อรรถนพวรรณ , 2529 : 10) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับอิทธิพลของฮอร์โมนเพศที่มีต่อพฤติกรรมของมนุษย์ โดยการทดลองฉีดฮอร์โมนเพศผู้ให้ลิงตัวเมียที่กำลังตั้งท้องอยู่ ผลพบว่าลูกลิงตัวเมียที่เกิดมามีอวัยวะเพศของตัวผู้ด้วย และมีพฤติกรรมแบบลิงตัวผู้มากกว่าลิงตัวเมีย ซึ่งข้อมูลนี้สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาผลของความผิดปกติของฮอร์โมนเพศโดยธรรมชาติในมนุษย์ด้วย โดยพบว่าเด็กหญิงที่มีฮอร์โมนแอนโดรเจน (androgen เป็น ฮอร์โมนเพศชาย) มากกว่าปกติตั้งแต่อยู่ในครรภ์ มัก

จะมีพฤติกรรมแบบเด็กชาย เช่น ชอบกีฬากลางแจ้ง และชอบการต่อสู้มากกว่าพี่น้องผู้หญิงคนอื่นๆ แม้ว่าจะไม่มียีนลักษณะทางร่างกายแตกต่างกันก็ตาม

จะเห็นได้ว่าแม้จะมีการทดลองเพื่อทดสอบความจริงเกี่ยวกับอิทธิพลขององค์ประกอบทางชีวภาพที่มีต่อคุณลักษณะของชายและหญิงอย่างต่อเนื่องเสมอมา แต่ส่วนใหญ่ยังไม่มียีนที่ชัดเจน (Spence & Helmreich, 1978 : 5) ดังนั้นองค์ประกอบทางชีวภาพเพียงประการเดียว ไม่อาจทำให้ผู้หญิงหรือผู้ชายเติบโตมีพัฒนาการทางบุคลิกภาพและพัฒนาการของเอกลักษณ์บทบาททางเพศเป็นหญิงหรือชายโดยสมบูรณ์ได้ ทั้งนี้เนื่องจากมีองค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งที่เกี่ยวข้อง คือ องค์ประกอบด้านสภาพแวดล้อม

องค์ประกอบด้านสภาพแวดล้อม (environmental factors)

แม้ว่าความแตกต่างทางร่างกายจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการกำหนดบทบาทและความรับผิดชอบ รวมไปถึงคุณลักษณะต่างๆที่เชื่อกันว่าเป็นคุณสมบัติของแต่ละเพศ สภาพแวดล้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมและวัฒนธรรมก็มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดบทบาท บุคลิกภาพ และแบบแผนของพฤติกรรมของผู้ชายและผู้หญิงด้วยเช่นกัน เช่น การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ เจือปนในสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งสภาพทางการเมือง

จุดเริ่มต้นของการเรียนรู้บทบาททางเพศของเด็กเริ่มจากสภาพแวดล้อมในครอบครัว นับตั้งแต่เมื่อพ่อแม่ทราบว่าทารกที่คลอดออกมาเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็จะมีการจัดเตรียมเสื้อผ้า ของเล่นให้แก่เด็ก โดยดูให้เหมาะสมตามเพศ พร้อมทั้งสร้างความคาดหวังในพฤติกรรมที่แตกต่างกันระหว่างเด็กหญิงและเด็กชาย อย่างไรก็ตามในระยะ 3 ปีแรกเด็กจะยังไม่สามารถแยกเพศตนเองได้อย่างถูกต้อง (Woods, 1978: 203-205) ดังนั้นการเรียนรู้ความแตกต่างทางเพศจะเริ่มจากการเลี้ยงดูของครอบครัว ซึ่งจะทำให้เด็กเรียนรู้บทบาทของการเป็นเพศหญิงและเพศชายของตน นอกจากนี้เด็กยังเรียนรู้บทบาททางเพศโดยการสังเกตจากตัวแบบเพศเดียวกับตนในสภาพแวดล้อมโดยเริ่มจากการสังเกตบุคคลที่เป็นเพศเดียวกับตนในครอบครัว แล้วขยายกว้างออกสู่ตัวแบบในสังคม โดยเด็กหญิงจะสังเกตแม่ของตนรวมทั้งเพศหญิงอื่นๆที่เห็นในสังคมเพื่อเรียนรู้บทบาทของเพศหญิง ใน

ขณะที่เด็กชายจะสังเกตเห็นและผู้ชายอื่นๆ เพื่อเรียนรู้บทบาทความเป็นชาย ทำให้เด็กสามารถเลียนแบบบทบาททางเพศได้ และพร้อมที่จะมีเอกลักษณ์บทบาททางเพศที่สังคมพึงปรารถนา ดังนั้นทั้งการอบรมเลี้ยงดูและการสังเกตตัวแบบต่างๆ ในสภาพแวดล้อมจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการเรียนรู้บทบาททางเพศของเด็ก จึงกล่าวได้ว่าสภาพแวดล้อมจะเป็นองค์ประกอบสำคัญขององค์ประกอบหนึ่งของการเรียนรู้บทบาททางเพศของเด็ก

บทบาททางเพศจะถูกกำหนดโดยสังคม ดังนั้นในแต่ละสังคมวัฒนธรรม บทบาททางเพศจะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปบ้าง แต่อย่างไรก็ตามบทบาททางเพศของเพศชายและเพศหญิงในแต่ละวัฒนธรรมสังคมส่วนใหญ่ก็มีความคล้ายคลึงกันอยู่บ้าง ดังเช่น การศึกษาทางมนุษยวิทยา โดยศึกษาวัฒนธรรม 110 วัฒนธรรมพบว่าสิ่งที่เน้นในการสั่งสอนเด็กในวัฒนธรรมต่างๆ มีความคล้ายคลึงกันพอสมควร วัฒนธรรมส่วนมากจะเน้นสัมฤทธิผลและการพึ่งพาตนเองในเด็กชาย แต่เน้นถึงการพึ่งพาผู้อื่น การรับผิดชอบต่อหน้าที่ในเด็กหญิง และหากในวัฒนธรรมได้มีการเน้นการเชื่อฟังก็จะเน้นให้เด็กหญิงเชื่อฟังมากกว่าเด็กชาย (อ้างถึงใน Cameron, 1977:342-343) แต่ก็มีการศึกษาบางการศึกษาที่พบบทบาททางเพศที่มีลักษณะแตกต่างกันออกไป เช่น งานวิจัยของ Mead ซึ่งศึกษาลักษณะทางอารมณ์ของชายและหญิงในชาวนิวกินี 3 เผ่า อันเป็นชุมชนที่สันโดษ และห่างไกลจากชุมชนอื่นๆ ผลการศึกษาพบว่า เผ่าอาราเพช (Arapesh) ที่มีแต่ความสงบสุข ผู้ชายและผู้หญิงจะมีความแตกต่างกันน้อยมาก คือทั้งผู้หญิงและผู้ชายจะมีความอ่อนโยน สนใจต่อความต้องการของผู้อื่น ส่วนเผ่ามันดุกุมอร์ (mundugumor) ซึ่งเป็นเผ่าที่ชอบทำศึกสงคราม พบว่าทั้งผู้หญิงและผู้ชายจะมีลักษณะดุร้าย ก้าวร้าวอันเป็นลักษณะที่สังคมทั่วไปคาดหวังให้เป็นลักษณะของผู้ชาย และสำหรับเผ่าแชมบูลิ (tchambuli) ผู้หญิงและผู้ชายจะได้รับการคาดหวังให้มีลักษณะและบทบาทที่แตกต่างกัน แต่เป็นบทบาทที่สลับกันกับบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายในทัศนะของสังคมอื่น ๆ คือผู้หญิงจะเป็นฝ่ายบงการจัดการสิ่งต่าง ๆ และเป็นผู้ริเริ่มความสัมพันธ์ทางเพศ ในขณะที่ผู้ชายแสดงอารมณ์มากกว่าอ่อนโยนกว่าหมกมุ่นในทางไสยศาสตร์ และรักสวยรักงามมากกว่าแต่มีความเป็นอิสระและรับผิดชอบน้อยกว่าผู้หญิง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าสังคมและวัฒนธรรมจะมีผลต่อการกำหนดบทบาทของความเป็นชายและความเป็นหญิงในสังคมนั้นๆ ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าการเรียนรู้บทบาททางเพศของเด็กจะได้รับอิทธิพลจากทั้งทางด้านชีวภาพของร่างกายและสภาพแวดล้อม

ทฤษฎีที่ตั้งเดิมเกี่ยวกับบทบาททางเพศ : ลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิง

ลักษณะทางเพศมิใช่ตัวกำหนดลักษณะความแตกต่างในเชิงพฤติกรรมของเพศหญิง และเพศชาย และลักษณะทางเพศก็ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ทั้งนี้เนื่องจากถูกกำหนดโดยโครโมโซม (chromosomes) ต่อมเพศ (gonads) และฮอร์โมน (hormones) ทั้งเด็กหญิงและเด็กชายจะถูกขั้บงถึงการเป็นเพศหญิงหรือเพศชายตั้งแต่แรกเกิด ซึ่งนับเป็นการให้เอกลักษณ์ทางเพศกับเด็กเป็นครั้งแรก ซึ่งการให้เอกลักษณ์ทางเพศนี้จะมีความรู้สึกพื้นฐานของแต่ละบุคคลในการพัฒนาลักษณะความเป็นหญิง หรือลักษณะความเป็นชายในเวลาต่อมา การเรียกเด็กตามลักษณะทางกายภาพทางเพศของเด็กตั้งแต่แรกเกิดจะทำให้เด็กรับรู้เพศของตน และเกิดการเรียนรู้ที่จะทำตามลักษณะทางเพศของตน (sex-typing) ตามที่สังคมกำหนดไว้ บุคคลจะเรียนรู้บทบาททางเพศของตนโดยเรียนรู้เกี่ยวกับทัศนคติ บุคลิกภาพ ลักษณะนิสัย ความชอบ ตลอดจนพฤติกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับเพศของตน ซึ่งคำว่าบทบาททางเพศนั้น Hurlock (1980:456) ได้ให้ความหมายของบทบาททางเพศอย่างสั้น ๆ ว่าเป็นรูปแบบของพฤติกรรมที่สมาชิกในแต่ละเพศได้ประพฤติ และได้รับการยอมรับจากกลุ่มสังคมที่อยู่ ส่วน Block (1973) กล่าวว่าบทบาททางเพศเป็นหมวดหมู่ของพฤติกรรมที่บุคคลเข้าใจในลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงในสังคม สำหรับ Ward (อ้างถึงใน สุลัดหายิมแย้ม 2530:15) ได้ขยายความหมายของบทบาททางเพศตามความหมายทางสังคมว่าเป็นผลกระทบจากพฤติกรรมและทัศนคติ โดยทั่วไปที่ยอมรับกันในสังคมวัฒนธรรมว่า เป็นลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิง Heibrun (1981:4) และ Spence (1979:169) กล่าวว่าบทบาททางเพศเป็นความรู้สึกที่บุคคลรับรู้เกี่ยวกับลักษณะความเป็นหญิงหรือความเป็นชายของเขาเอง นอกจากนั้น Cook (1985:3) ได้กล่าวว่า บทบาททางเพศเป็นความแตกต่างระหว่างชายและหญิงในเรื่องพฤติกรรม ความชอบ ทัศนคติ ลักษณะบุคลิกภาพ อารมณ์ และความสามารถ ซึ่งบุคคลจะเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการที่มีลักษณะที่ตรงตามเพศ (sex-typing processes)

ลักษณะทางเพศจะเป็นลักษณะที่มีมาแต่กำเนิด แต่บทบาททางเพศนั้นจะมาจากการเรียนรู้ ดังที่ Jaggar (1977 อ้างถึงใน Cook 1985:3) กล่าวว่าเด็กจะมีบทบาททางเพศลักษณะใดนั้นไม่ได้มาจากการตัดสินใจโดยบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเด็กหรือจากการกำหนดลักษณะดังกล่าวให้เด็ก แต่มาจากการที่เด็กมีการเรียนรู้ ซึ่งเด็กจะเรียนรู้เกี่ยวกับบทบาททางเพศได้ 2 วิธีคือ จากการสังเกต

บุคคลอื่น และการสอนโดยตรงจากพ่อแม่รวมทั้งตัวแทนต่าง ๆ ในสังคม (socializing agents) ผลที่ได้รับจากขบวนการดังกล่าว ก็คือ การมีเอกลักษณ์บทบาททางเพศ (sex role identity) ในแต่ละบุคคล ซึ่งบุคคลจะแสดงออกทั้งลักษณะความเป็นชาย และลักษณะความเป็นหญิงหลาย ๆ ลักษณะรวมกัน

ในทัศนะดั้งเดิมนั้นบทบาททางเพศของผู้หญิง และ ผู้ชายจะมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยที่ผู้ชายจะมีลักษณะความเป็นชายในระดับสูง ในขณะที่ผู้หญิงก็จะมีลักษณะความเป็นหญิงในระดับสูง และทั้งชายและหญิงจะมีลักษณะของเพศตรงข้ามอยู่น้อย ลักษณะเช่นนี้เป็นเอกลักษณ์ของบทบาททางเพศแบบดั้งเดิม (traditional sex-role identity) ที่เรียกว่า ลักษณะตรงตามเพศ (sex-typed) และลักษณะทางเพศที่สังคมยอมรับว่า เป็นลักษณะของผู้ชายหรือลักษณะของผู้หญิงนี้ เรียกว่าภาพพจน์ของบทบาททางเพศ (sex-role stereotypes) ซึ่งภาพพจน์ของบทบาททางเพศ จะช่วยให้ทราบได้ว่าเพศไหนควรจะปฏิบัติตัวอย่างไร โดยธรรมชาติแล้วภาพพจน์บทบาททางเพศจะกำหนดลักษณะทั่ว ๆ ไป เกี่ยวกับบทบาทของผู้ชายและผู้หญิงของสมาชิกในสังคม ไม่ใช่กำหนดลักษณะที่เฉพาะเจาะจงของบุคคลใดบุคคลหนึ่งภายในกลุ่ม Kagan (1964 อ้างถึงใน Cook 1985) กล่าวว่า การส่งเสริมสนับสนุนภาพพจน์ของบทบาททางเพศจะก่อให้เกิดการกระทำของเพศชายและเพศหญิงที่แตกต่างกัน จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาททางเพศแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างพฤติกรรมของเพศชาย และพฤติกรรมของเพศหญิง โดย Broverman และคณะ (Broeverman และคณะ 1970; Broverman, Vogel, Clarkson และ Rosenkrantz, 1972 ; Forisha 1978; Foxley 1979 อ้างถึงใน Cook 1985:4) พบว่าลักษณะเพศชาย และ เพศหญิงจะมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยผู้ชาย (ลักษณะความเป็นชาย) จะมีลักษณะก้าวร้าว พึ่งพิงตนเอง เป็นอิสระ ชอบการแข่งขัน ไม่อ่อนไหวเจ้าอารมณ์ เชื้อมั่นในตนเอง มีบทบาทเป็นผู้นำ กล้าตัดสินใจ แข็งแรง ฯลฯ ส่วนผู้หญิง (ลักษณะความเป็นหญิง) จะมีลักษณะสุภาพ อ่อนโยน เจ้าอารมณ์ เห็นอกเห็นใจ มีลักษณะให้ความอบอุ่นแก่ผู้อื่น และพึ่งพิงผู้อื่น ฯลฯ

ส่วน Parsons & Bales (1953 อ้างถึงใน Cook 1985:4) เชื่อว่าลักษณะความเป็นหญิงและลักษณะความเป็นชายนั้นเริ่มต้นจากบทบาทของบุคคลในครอบครัว ซึ่งมีความแตกต่างกันในลักษณะของกิจกรรมที่กระทำ โดยลักษณะความเป็นชายจะเป็นลักษณะของการกระทำที่นำไปสู่ความ

สำเร็จตามจุดมุ่งหมาย เช่น การเป็นผู้นำ การมีความเชื่อมั่นในตนเอง การกล้าแสดงออก เป็นต้น โดยที่ Parsons & Bales เรียกลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวว่าเป็นพฤติกรรมเครื่องมือ (instrumental behaviors) สำหรับลักษณะความเป็นหญิงจะเป็นลักษณะของการกระทำที่จะสนับสนุนหรือเป็นผลดีต่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เช่น การเอาใจใส่ดูแลผู้อื่น การตอบสนองทางอารมณ์ ฯลฯ ซึ่ง Parsons & Bales เรียกลักษณะเหล่านี้ว่า พฤติกรรมการแสดงออก (expressive behaviors) และ Spence & Helmreich (1978) กล่าวว่า สิ่งที่สำคัญสำหรับผู้หญิงคือจะต้องมีทักษะในการแสดงออกของพฤติกรรม ขณะที่ผู้ชายจะมีลักษณะเป็นอิสระ มุ่งมั่นในการทำงานเพื่อความสำเร็จ

Bakan (1966 อ้างถึงใน Cook 1985:4) เรียกลักษณะการกระทำของความเป็นชายว่า เอเจนซี (agency) ซึ่งการกระทำนั้นมีจุดเริ่มต้นจากตนเอง หรือเป็นการกระทำที่มีตนเองเป็นหลัก ผู้ชายจึงมีการแสดงออกในลักษณะของการป้องกันตนเอง (self-protection) การยืนหยัดเพื่อสิทธิของตนเอง กล้าแสดงออก และมีอิสระ ส่วนผู้หญิงจะมีลักษณะการกระทำที่เกี่ยวข้องกับการมีสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่นในสังคม ได้แก่ การเป็นมิตร การช่วยเหลือผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว ซึ่งลักษณะต่างๆ ดังกล่าว Bakan เรียกว่า คอมมิวนิเียน (communism)

ดังนั้น แนวความคิดของเอกลักษณ์บทบาททางเพศแบบดั้งเดิมจะเป็นลักษณะที่เน้นถึงความแตกต่างระหว่างเอกลักษณ์บทบาททางเพศของเพศชายและเพศหญิงอย่างชัดเจน โดยที่ลักษณะความเป็นชายจะเกี่ยวข้องกับการมุ่งไปสู่จุดมุ่งหมาย กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสม มีพัฒนาการของตนเอง ส่วนลักษณะความเป็นหญิงจะเกี่ยวข้องกับการไวต่อความรู้สึกของบุคคลอื่น มีการแสดงออกทางอารมณ์ ไม่เห็นแก่ตัว และมีสัมพันธ์ภาพต่อผู้อื่น ซึ่งลักษณะที่ต่างกันอย่างเด่นชัดของเพศหญิงและเพศชาย ก็คือ การมีลักษณะที่ตรงตามเพศ (sex-type) นั่นเอง

การพัฒนารูปแบบบทบาททางเพศลักษณะที่ตรงตามเพศ

ครอบครัวจะเป็นหน่วยสังคมแรกที่มีบทบาทในการพัฒนารูปแบบบทบาททางเพศของเด็กโดยพ่อแม่ มักจะมีความคิดที่วางรูปแบบไว้เรียบร้อยแล้วว่า เด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายนั้นควรจะประพฤติอย่างไร ซึ่งพ่อแม่จะแสดงทัศนคติเกี่ยวกับความแตกต่างทางเพศตั้งแต่วัยตั้งครรภ์ โดยที่หากเด็กในครรภ์

แข็งแกร่ง ดิ้นแก่ง พ่อแม่มักจะตีความว่านั่นคือสัญญาณว่าเป็นเด็กผู้ชาย (Lewis 1972 อ้างถึงใน Kaplan & Sedney 1980) จากการศึกษาของ Robin, Provenzano และ Luria (1974 อ้างถึงใน Kaplan & Sedney 1980) โดยการสัมภาษณ์พ่อแม่ 30 คู่ในช่วงเวลา 24 ชั่วโมงแรก หลังจากที่ถูกคนแรกเกิด พบว่าพ่อแม่ของเด็กผู้หญิงก็จะวาดภาพทารกของตนว่ามีลักษณะนุ่มนวล หน้าตาน่ารัก ไม่ซุกซน ตัวเล็ก ในขณะที่พ่อแม่ของเด็กผู้ชายจะวาดภาพทารกของตนว่ามีลักษณะ แข็งแรง ตัวใหญ่กว่า และซุกซน ซึ่งลักษณะเหล่านี้แสดงถึงภาพพจน์ของบทบาททางเพศโดยทั่วไป ที่พ่อแม่สร้างความคิดหวังให้เด็กหญิง และ เด็กชายมีบทบาททางเพศที่แตกต่างกันตั้งแต่นั้นในวัยแรกของชีวิต Fagot (1977 อ้างถึงใน Kaplan & Sedney 1980) ได้สังเกตพฤติกรรมของพ่อแม่ ที่มีต่อเด็กวัยเตาะแตะ (toddlers) อายุ 20-24 เดือนจำนวน 24 ครอบครัว พบว่าพ่อแม่จะมีการตอบสนองต่อพฤติกรรมของเด็กหญิงกับพฤติกรรมของเด็กชายแตกต่างกันโดยพ่อแม่จะตอบสนองทางบวก เมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศของตน เช่น เด็กผู้ชายเล่นของเล่นของเด็กชาย ได้แก่ ก้อน (block) หรือเล่นของเล่นที่เคลื่อนย้ายไปมาได้ ในขณะที่เด็กผู้หญิงเล่นตุ๊กตา ในทางตรงกันข้ามพ่อแม่จะตอบสนองทางลบเมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับเพศของตน เช่น เด็กผู้ชายเล่นตุ๊กตา หรือเด็กผู้หญิงเล่นปืนปายกระโดดโลดเต้น อย่างไรก็ตามพบว่าเด็กผู้ชายจะถูกลงโทษเมื่อกระทำพฤติกรรมที่มีลักษณะเป็นพฤติกรรมของผู้หญิงมากกว่าเด็กผู้หญิงจะถูกลงโทษเมื่อกระทำพฤติกรรมที่มีลักษณะเป็นพฤติกรรมของผู้ชาย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเด็กผู้ชายจะถูกคาดหวังเกี่ยวกับบทบาททางเพศมากกว่าเด็กผู้หญิง จากการศึกษาของ Lansky (1967 อ้างถึงใน Kaplan & Sedney 1980) โดยใช้แบบสอบถามถามพ่อแม่ของเด็กก่อนบาลและเด็กก่อนวัยเรียนจำนวน 98 คน เกี่ยวกับทัศนคติของพ่อแม่ที่มีต่อการเลือกกิจกรรมที่มีลักษณะตรงตามเพศของเด็ก (ตัวอย่าง เช่น เด็กหญิงเล่นตุ๊กตา เด็กชายเล่นปืน) และกิจกรรมที่ตรงข้ามกับเพศ (เช่น เด็กผู้หญิงเล่นปืน เด็กผู้ชายเล่นตุ๊กตา) พบว่าทั้งพ่อแม่มีแนวโน้มที่จะแสดงทัศนคติไปในทางลบต่อการเลือกกิจกรรมที่มีลักษณะตรงข้ามกับเพศของเด็กชาย และมีทัศนคติที่เป็นกลางหรือทางบวกต่อการเลือกกิจกรรมที่มีลักษณะตรงข้ามกับเพศของเด็กผู้หญิง นอกจากนี้ยังพบว่าพ่อแม่มีแนวโน้มที่จะมีทัศนคติให้ลูกชายและลูกสาวมีพฤติกรรมที่ตรงตามเพศของเด็กมากกว่าแม่ สำหรับการศึกษานี้ในแคนาดาโดย Lambert, Yackley และ Hein (1971 อ้างถึงใน Kaplan & Sedney 1980) พบว่าพ่อแม่ของเด็กชายอายุ 6 ปี จะคาดหวังให้เด็กชายมีพฤติกรรมที่ตรงตามเพศมากกว่าที่พ่อแม่ของเด็กหญิงวัยเดียวกันจะคาดหวังในตัวลูกสาว Diepold (1977 อ้างถึงใน Kaplan & Sedney 1980) ยังพบว่าพ่อแม่ของเด็กวัยก่อนเรียน

(อายุ 3-5 ปี) จะคาดหวังให้ลูกชายเล่นของเล่นที่มีลักษณะเป็นผู้ชาย และลูกสาวเล่นของเล่นที่มีลักษณะเป็นผู้หญิง พ่อแม่จะกำหนดมาตรฐานของพฤติกรรมทางเพศของเด็กหญิงยืดหยุ่นมากกว่ามาตรฐานพฤติกรรมทางเพศของเด็กชาย เด็กชายจะได้รับความกดดันมากกว่าเด็กหญิงเมื่อเลือกกระทำลักษณะที่เป็นของเพศตรงข้าม (Maccoby & Jacklin 1974 อ้างถึงใน Kaplan & Sedney 1980) นอกจากนี้ยังพบว่า พ่อแม่จะแสดงออกในการส่งเสริมลักษณะที่ตรงตามเพศของเด็กในรูปแบบของการเลือกของเล่นและเฟอร์นิเจอร์ จากการบันทึกสิ่งของต่างๆในห้องเด็กโดย Rheingold และ Cook (1975 อ้างถึงใน Kaplan & Sedney 1980) พบว่าความแตกต่างที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ ห้องของเด็กชาย (อายุ 1 เดือน - 6 ปี) จะมีรต สิ่งของที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและศิลปะ อุปกรณ์ทางการกีฬา ของเล่นที่เป็นรูปสัตว์ โรงเก็บพัสดุ (เช่น โรงรถ ฯลฯ) เครื่องยนต์กลไก สัตว์ที่มีชีวิต ทรัพย์สินสมบัติส่วนตัว และกองทหารของเล่น ในขณะที่ห้องเด็กผู้หญิงจะมีของเล่นที่ไม่ต้องใช้น้ำมันที่กว้างนัก และเน้นหนักที่ของเล่นพวกตุ๊กตา บ้านตุ๊กตาและของเล่นที่เกี่ยวข้องกับบ้าน นอกจากนี้ห้องของเด็กผู้ชายมักจะถูกแต่งเป็นความคิดเกี่ยวกับเรื่องสัตว์มากกว่า ขณะที่ห้องของเด็กผู้หญิงจะได้รับการตกแต่งเป็นความคิดเกี่ยวกับดอกไม้ และตกแต่งห้องด้วยลูกไม้ สิ่งของที่เย็บปักถักร้อยต่างๆ

ในเรื่องการอบรมเลี้ยงดู พบว่าพ่อแม่จะให้การอบรมเลี้ยงดูเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายแตกต่างกัน โดยการเลี้ยงดูเด็กผู้ชายให้เป็นอิสระมากกว่าเด็กผู้หญิง ในขณะที่เด็กผู้หญิงจะได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิดมากกว่าเด็กชาย Lewis (1972) ศึกษาวิธีการเลี้ยงดูของแม่ต่อลูกผู้หญิงและผู้ชาย เช่น การสัมผัส การอุ้ม การมองดู และการพูดคุย พบว่าไม่มีความแตกต่างในวิธีการปฏิบัติของแม่ต่อเด็กเพศหญิงหรือเด็กเพศชายอายุ 3 อาทิตย์ แต่พบว่าแม่มีแนวโน้มที่จะให้ การสัมผัส การอุ้มกับเด็กชายมากกว่า ในขณะที่เด็กหญิงจะใช้วิธีการมองดูและการพูดคุย เช่น ถ้าทารกเพศหญิงร้องแม่จะใช้วิธีพูดกับเด็กทารกเพศหญิง ขณะที่ทารกเพศชายส่งเสียงร้องแม่จะอุ้มหรือแตะสัมผัสเด็กทารกเพศชายมากกว่า อย่างไรก็ตามการตอบสนองของแม่ในรูปแบบเหล่านี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงไป โดยเมื่อเด็กผู้หญิงอายุ 1 ขวบ เด็กผู้หญิงจะได้รับการเลี้ยงดูที่เต็มไปด้วยการสัมผัส การอุ้ม การมองดู และการพูดคุยมากกว่าเด็กผู้ชายซึ่ง Lewis ได้ให้เหตุผลว่าการที่แม่ลดสัมผัสทางกายต่อลูกชายลง เป็นสิ่งที่ชี้แนะถึงความต้องการที่จะสร้างนิสัยให้เด็กผู้ชายมีลักษณะนิสัยที่เป็นตัวของตัวเอง และเป็นอิสระมากกว่าลูกสาว

การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่จะมีผลต่อพฤติกรรมของเด็กอย่างมาก จากการศึกษาของ Goldberg และ Lewis (1963) โดยการสังเกตแม่และลูกซึ่งอายุ 6 - 13 เดือน ได้พบความแตกต่างทางเพศอย่างมากในพฤติกรรมของเด็กอายุ 13 เดือนที่มีต่อแม่ในสถานการณ์การเล่นที่เป็นอิสระ โดยที่เด็กผู้หญิงจะมีการพืงพืงมากกว่า (หันไปหาแม่บ่อยกว่า ยังคงมีการมองตาแม่บ่อยกว่า และอยู่ใกล้ๆกับแม่) และแสดงถึงพฤติกรรมที่ชอบสำรวจน้อยกว่า เล่นอย่างเงียบๆมากกว่าเด็กผู้ชาย และเมื่อวางสิ่งกีดขวาง (barrier) ระหว่างแม่กับเด็กพบว่าเด็กผู้หญิงจะร้องไห้และเคลื่อนไหวขอความช่วยเหลือมากกว่า ในขณะที่เด็กผู้ชายจะใช้เวลาส่วนใหญ่ในการพยายามปีนข้ามสิ่งกีดขวาง จากการศึกษาที่ Goldberg และ Lewis (1969) ได้บันทึกการปฏิสัมพันธ์ของแม่-ลูกคู่เดิม เมื่อเด็กอายุ 6 เดือน พบว่าเด็กผู้ชายที่ได้รับการสัมผัสมากกว่าเมื่ออายุ 6 เดือน จะหันไปหาแม่บ่อยกว่าเมื่ออายุ 13 เดือน ส่วนเด็กผู้หญิงที่ได้รับการสัมผัสจากแม่ไม่ว่าจะมากหรือน้อยเมื่ออายุ 6 เดือน ดูเหมือนจะต้องการการสัมผัสทางกายจากแม่อย่างมากเมื่ออายุ 13 เดือน และมากกว่าเด็กผู้หญิงที่ได้รับการสัมผัสทางกายในระดับปานกลาง ซึ่งผลการศึกษานี้สอดคล้องกับการศึกษาของ Fegot (1974, 1977) ที่ว่าการเลี้ยงดูของพ่อแม่จะทำให้เด็กผู้ชายมีความเป็นตัวของตัวเองมากกว่าเด็กผู้หญิง โดยพบว่าพ่อแม่จะตอบสนองทางบวกมากกว่าเมื่อเด็กผู้หญิงขอความช่วยเหลือ ช่วยงานของผู้ใหญ่หรือเดินตามพ่อแม่ ในขณะที่พ่อแม่จะตอบสนองทางลบมากกว่าเมื่อเด็กผู้ชายขอร้องให้ช่วยหรือเมื่อช่วยผู้ใหญ่ทำงานบ้าน นอกจากนั้นยังพบว่าพ่อแม่มักจะชอบให้เด็กผู้หญิงเล่นอยู่ใกล้ๆกับพ่อแม่ ในขณะที่สนับสนุนให้เด็กผู้ชายไปเล่นสำรวจสภาพแวดล้อม ซึ่งวิธีการเลี้ยงดูนี้อาจเป็นสาเหตุให้เด็กผู้ชายมีความเป็นอิสระและเป็นตัวของตัวเองมากกว่าเด็กผู้หญิง

นอกจากนี้ Block (1973) ได้สอบถามพ่อแม่เกี่ยวกับวิธีการเลี้ยงดูเด็ก ผลพบว่าพ่อแม่ของเด็กผู้ชายเน้นมากในเรื่องการประสบความสำเร็จและการแข่งขัน การควบคุมอารมณ์และปฏิบัติตามกฎระเบียบ ในทางตรงข้ามพ่อแม่ของเด็กผู้หญิงจะเน้นในเรื่องความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างบุคคล การสนับสนุนให้พูดเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ความตึงตึงทางกายภาพ ความสุขสบายและความมั่นใจ ทั้งยังพบอีกว่าพ่อแม่มีการปฏิบัติต่อลูกสาวและลูกชายแตกต่างกันมากกว่าแม่ โดยพ่อแม่จะเลี้ยงดูและปฏิบัติกับเด็กผู้หญิงด้วยความนุ่มนวล ส่วนเด็กผู้ชายมักจะสนับสนุนให้เล่นในลักษณะรุนแรงใช้กำลัง โดยใช้กล้ามเนื้อใหญ่มากกว่า (Maccoby & Jacklin 1974)

นอกจากนี้ความคาดหวังของพ่อแม่ยังส่งผลกระทบต่อพัฒนาบทรอบทางเพศของเด็ก จากการที่พ่อแม่ให้เด็กผู้หญิงและผู้ชายทำในกิจกรรมที่แตกต่างกัน Whiting และ Edwards (1973 อ้างถึงใน Kaplan และ Sedney 1980) ได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากหลายๆ วัฒนธรรมพบว่า ในวัฒนธรรมที่มีการกำหนดให้เด็กผู้หญิงและเด็กชายทำกิจกรรมที่แตกต่างกัน จะมีผลทำให้เด็กมีพฤติกรรมที่แตกต่างกันเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ เช่น ในเด็กผู้หญิงมักจะถูกกำหนดให้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ได้แก่ การดูแลเด็กที่เล็กกว่า การช่วยเตรียมอาหาร เมื่อโตขึ้นเด็กหญิงนั้นก็จะมีลักษณะชอบเอาใจใส่ดูแลผู้อื่นอันเป็นลักษณะของเพศหญิง ในทางตรงกันข้ามเด็กผู้ชายมักจะถูกให้ทำกิจกรรมนอกบ้าน เช่น การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเป็นการเพิ่มโอกาสในการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนๆเพศเดียวกัน และในขณะเดียวกันก็ลดโอกาสที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กที่เล็กกว่าหรือผู้ใหญ่ เมื่อโตขึ้นเด็กชายนั้นก็จะมีความเป็นอิสระ มีความก้าวร้าวอันเป็นลักษณะของเพศชาย ส่วนในสังคมที่กำหนดให้เด็กผู้ชายทำงานบ้าน ดูแลเด็กที่เล็กกว่า พบว่าความแตกต่างทางเพศจะลดลง เด็กชายนั้นจะมีลักษณะเอาใจใส่ดูแลผู้อื่น มีความก้าวร้าวอยู่ในระดับต่ำ ส่วนเด็กผู้หญิงแม้จะไม่ได้ศึกษาเปรียบเทียบโดยกำหนดให้เด็กผู้หญิงทำงานที่มีลักษณะเป็นงานของเด็กชาย แต่หากเด็กหญิงนั้นไม่ได้ถูกกำหนดให้ทำงานกิจกรรมที่มีลักษณะความเป็นหญิง เช่น การดูแลเด็กเล็ก ฯลฯ ผลก็พบความแตกต่างที่ลดลงเช่นกัน ดังนั้นจะเห็นได้ว่า กิจกรรมที่พ่อแม่กำหนดให้เด็กหญิงและเด็กชายทำจะมีผลต่อพัฒนาการบทรอบทางเพศของเด็กเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ และถ้ากิจกรรมนั้นถูกแบ่งโดยเด็ดขาดว่าเป็นกิจกรรมของเด็กผู้หญิงหรือเด็กผู้ชาย ก็จะเป็นสาเหตุหนึ่งที่น่าไปสู่การมีบทบาทที่แตกต่างกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชายในสังคม

กล่าวโดยสรุปได้ว่าพ่อแม่ไม่เพียงแต่มีแนวคิดที่มั่นคงเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เด็กหญิงและเด็กชายควรประพฤติเท่านั้น แต่ทัศนคติของพ่อแม่มีแนวโน้มที่จะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของเด็กอีกด้วย เช่นการส่งเสริมสนับสนุนพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศ และห้ามปรามพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับเพศ ซึ่งโดยทั่วไปความต้องการของพ่อแม่ที่มีต่อบทบาททางเพศของลูกชายจะมีทิศทางที่แน่นอนกว่าบทบาททางเพศของลูกสาว เช่น พ่อแม่จะสนับสนุนให้เด็กผู้ชายมีความเป็นตัวของตัวเอง มีการลงโทษอย่างเข้มงวดสำหรับพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา ลักษณะของปฏิสัมพันธ์จะเป็นการเล่นที่รุนแรง มีการหกละเมตติลังกา ซึ่งจะ让孩子ผู้ชายคิดว่าตนแข็งแรง มีคุณค่า สำหรับเด็กผู้หญิงนั้นพ่อแม่จะสนับสนุนในเรื่องความใกล้ชิดสนิทสนม ลักษณะปฏิสัมพันธ์ของพ่อแม่ที่มีต่อเด็กผู้หญิงมักจะทำให้เด็กผู้

หญิงรู้สึกว่าคุณนั้นอ่อนแอ เปราะบาง และอ่อนไหวง่าย ดังนั้นกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่มักกลายเป็นเครื่องมือหลักสำหรับการพัฒนาบทบาททางเพศ

ลักษณะแอนโดรจีนี (Androgyny)

บุคคลที่มีลักษณะแอนโดรจีนี คือ บุคคลที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงและในขณะเดียวกันก็มีลักษณะความเป็นชายสูง ซึ่งข้อตกลงเบื้องต้น (assumption) เกี่ยวกับลักษณะแอนโดรจีนีมีดังนี้

ประการแรก ลักษณะความเป็นชาย และลักษณะความเป็นหญิงนั้น เป็นมิติที่เป็นอิสระจากกันแต่ไม่ได้แยกจากกันโดยเด็ดขาด ซึ่งการที่จะกล่าวว่าบุคคลใดมีลักษณะแอนโดรจีนีมากน้อยเพียงใด จะดูได้จากการวัดระดับลักษณะความเป็นหญิง และ ลักษณะความเป็นชายของบุคคลนั้นพร้อมกัน (Kelly & Worell 1977)

ประการที่สอง การอภิปรายเกี่ยวกับลักษณะแอนโดรจีนี โดยทั่ว ๆ ไปจะกล่าวถึงลักษณะทางบวก (positive aspects) ของลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิง ดังนั้น บุคคลที่มีลักษณะแอนโดรจีนีจะหมายถึงบุคคลที่มีลักษณะชอบความเป็นอิสระ กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสม ซึ่งเป็นลักษณะทางบวกของความเป็นชาย และในขณะเดียวกันก็สามารถให้ความรัก ความอบอุ่นแก่ผู้อื่น เข้าใจผู้อื่น อันเป็นลักษณะทางบวกของความเป็นหญิง (Bem 1974) แต่ก็อาจเป็นไปได้ด้วยเช่นกันที่จะหมายถึงลักษณะทางลบเกี่ยวกับลักษณะความเป็นชาย และความเป็นหญิงของแนวคิดแบบดั้งเดิม (Traditional concept) เช่นลักษณะที่ขอมิอำนาจเหนือผู้อื่น จู้จู้ชอบบ่น หยาบคายและอ่อนแอ

ประการที่สาม ลักษณะแอนโดรจีนีเป็นการรวมกันของทั้งคุณลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงในบุคคล ซึ่งเอื้ออำนวยให้บุคคลมีความสามารถในการปรับตัวได้ในทุก ๆ สถานการณ์ ซึ่งตรงกันข้ามกับบุคคลที่มีลักษณะความเป็นชายหรือความเป็นหญิงเพียงอย่างเดียว ซึ่งบุคคลพวกนี้จะมีข้อจำกัดในการแสดงพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ในสังคม (Bem 1974, 1975)

ส่วนประการสุดท้าย มองว่าลักษณะแอนโดรจีนีเป็นลักษณะที่พึงปรารถนาในสังคม เป็นแนวคิดที่มั่นคงเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ ซึ่ง Kaplan (1979 อ้างถึงใน Cook 1985:21) กล่าวว่าลักษณะแอนโดรจีนีเป็นแบบอย่างของบทบาททางเพศ (sex role model) ในการดำรงชีวิต สอดคล้องกับที่ Bem (1974:162) กล่าวว่า บุคคลที่มีสุขภาพจิตดีจะหมายถึงบุคคลที่มีลักษณะแอนโดรจีนีนั่นเอง ดังนั้นนักจิตปรึกษา (counselors) และนักจิตบำบัด (therapists) จึงมุ่งเน้นให้ บุคคลมีความยืดหยุ่นในการกระทำพฤติกรรมอันเป็นพฤติกรรมลักษณะแอนโดรจีนี (Baker 1980 อ้างถึงใน Cook 1985:21)

จากที่กล่าวไปจะเห็นได้ว่าข้อตกลงเบื้องต้นเหล่านี้เป็นการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมของบทบาททางเพศ ซึ่งหลีกเลี่ยงข้อตกลงเบื้องต้นแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เหมาะสมทางเพศ และได้รับการยอมรับโดยทั่วไปว่าเป็นนิทัศน์ของลักษณะแอนโดรจีนี (concept of androgyny) ซึ่ง Spence และ Helmreich ใช้คำว่าแอนโดรจีนีในความหมายของการมีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงในระดับสูง โดยบุคคลที่มีลักษณะแอนโดรจีนีจะมีลักษณะของการกระทำที่นำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย เช่น ความเชื่อมั่นในตนเอง การกล้าแสดงออก ความเป็นอิสระ การมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น ฯลฯ อันเป็นการแสดงถึงลักษณะความเป็นชาย รวมทั้งบุคคลนั้นจะมีลักษณะของการกระทำที่มีความเป็นหญิงร่วมอยู่ด้วย เช่น การเป็นมิตร การช่วยเหลือผู้อื่น การยอมรับผู้อื่น ฯลฯ (Spence 1983; Spence & Helmreich 1979 อ้างถึงใน Cook 1985:30) นอกจากนี้ Yaker & Baker (1979 อ้างถึงใน Cook 1985:24) ยังได้กล่าวถึงลักษณะแอนโดรจีนีว่าเป็นพฤติกรรมที่มีความยืดหยุ่น ทำให้บุคคลที่มีลักษณะแอนโดรจีนีสามารถปรับตัวได้ และมีสุขภาพที่ดีกว่าในสังคมที่ซับซ้อน และมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ส่วน Kelly & Worell (1977 อ้างถึงใน Cook 1985:24) กล่าวว่าบุคคลที่มีลักษณะแอนโดรจีนีจะมีประสบการณ์อย่างกว้างขวางเกี่ยวกับพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับการยอมรับจากสังคม บุคคลจะมีทักษะในการเลือก และมีทักษะในการกระทำพฤติกรรมที่จะทำให้ประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาหรือได้รับการเสริมแรงทางบวกจากสังคม ทำให้เป็นบุคคลที่มีความสามารถทางสังคมในระดับสูง สามารถปรับตัวในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้ดี ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าลักษณะแอนโดรจีนีนี้นั้นมีผู้ให้คำจำกัดความแตกต่างกันไป ซึ่งสรุปได้ว่าลักษณะแอนโดรจีนีจะมีความหมายถึงความสมดุลย์ (balancing) ซึ่งกันและกัน ระหว่างลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิง ซึ่งการรวมกันระหว่างลักษณะทางบวกของความเป็นชาย

กับความ เป็นหญิงนั้นก่อให้เกิดประโยชน์ ดังนั้นบุคคลที่มีลักษณะแอนโดรจีนจะเป็นบุคคลที่มีลักษณะความ เป็นหญิงและความเป็นชายอยู่ในบุคคลเดียวกัน ซึ่งจะทำให้บุคคลที่มีลักษณะแอนโดรจีนไม่มีข้อจำกัดในการแสดงพฤติกรรมให้ตรงกับบทบาททางเพศ ทำให้มีความยืดหยุ่นในการแสดงพฤติกรรมในสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งผลจากการที่บุคคลที่มีลักษณะแอนโดรจีนนี้จะทำให้บุคคลมีสุขภาพจิตที่ดี นอกจากนี้ Spence และคณะ (1975 อ้างถึงใน Kelly & Worell 1976:850) และ Wetter (1975 อ้างถึงใน Kelly & Worell 1976) ยังพบว่าบุคคลที่มีลักษณะแอนโดรจีนจะมีการเห็นคุณค่าในตนเองสูง (high self-esteem) อีกด้วย

การพัฒนาบทบาททางเพศลักษณะแอนโดรจีน

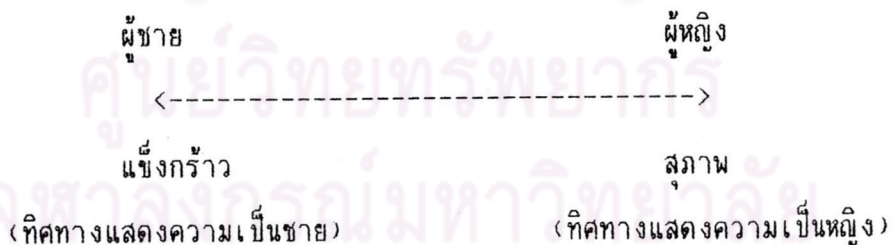
จากการศึกษาพัฒนาการบทบาททางเพศพบว่า องค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาบทบาททางเพศ คือ บทบาททางเพศของพ่อแม่ และ คุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูก ในเรื่องของบทบาททางเพศของพ่อแม่ นั้น Block, von der Lippe, และ Block (1973 อ้างถึงใน Sedney และ Kapland 1980:196) ได้ศึกษาเด็กที่มีลักษณะแอนโดรจีน (androgyny) และเด็กที่มีลักษณะบทบาทตรงตามเพศ (sex typing) พบว่าเด็กที่พ่อแม่มีสุขภาพจิตดี ครอบครัวมีการแบ่งบทบาททางเพศความรับผิดชอบระหว่างพ่อแม่อย่างชัดเจนเด็กก็จะมีพัฒนาไปสู่วัยที่มีลักษณะตรงตามเพศในวัยผู้ใหญ่โดยจะมีลักษณะเหมือนพ่อแม่เพศเดียวกับกับเด็ก ส่วนในครอบครัวที่พ่อแม่มีลักษณะแอนโดรจีน เด็กก็จะแสดงออกโดยมีลักษณะแอนโดรจีน ซึ่งครอบครัวดังกล่าวจะเน้นถึงคุณค่าของการประสบความสำเร็จ ลักษณะความสัมพันธ์ของพ่อแม่จะอยู่ในรูปแบบของการรับผิดชอบร่วมกัน อื่นต่างจากรอบครัวที่พ่อแม่มีบทบาทที่มีลักษณะตรงตามเพศ เมื่อเด็กโตเป็นผู้ใหญ่เด็กจากรอบครัวทั้งสองประเภทนี้ เป็นผู้ที่มีลักษณะบุคลิกภาพที่ดี ถึงแม้ว่าผู้หญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงมาก (highly feminine woman) ค่อนข้างจะมีความเครียด และขาดการปรับตัวที่ต่ออยู่บ้างก็ตาม (Sedney และ Kapland 1980:196) ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพ่อแม่-ลูกจะเป็นรากฐานที่มั่นคงสำหรับการพัฒนา ลักษณะแอนโดรจีนของเด็ก ทำให้เด็กมีความเชื่อมั่นในตนเองในการรับเอาลักษณะพฤติกรรมของเพศตรงข้าม นอกจากนี้การที่พ่อแม่มีลักษณะบางประการของเพศตรงข้ามนั้น จะเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการพัฒนาลักษณะแอนโดรจีนของเด็ก เช่น จากการศึกษา Lipman - Blumen (1972 อ้างถึงใน Sidney และ Kapland, 1980:197) พบว่าผู้หญิงที่มีบทบาททางเพศลักษณะแอนโดรจีนจะมี

ลักษณะแอนโดรจีนี (androgyny) ของพ่อมากกว่า ส่วนลักษณะแอนโดรจีนีของลูกสาวจะได้รับอิทธิพลจากลักษณะแอนโดรจีนีของทั้งพ่อและแม่พอ ๆ กัน

การวัดและประเมินเอกลักษณ์บทบาททางเพศ

แนวคิดแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับบทบาททางเพศ เชื่อว่าบทบาททางเพศของเพศหญิง และเพศชายมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด โดยบทบาททางเพศของผู้ชายและผู้หญิงมีลักษณะที่ต่อเนื่องกันในเรื่องเดียวกันโดยมีสองทิศทาง และเชื่อว่าบุคคลหนึ่งจะมีลักษณะความเป็นชายหรือไม่ก็มีลักษณะความเป็นหญิงลักษณะใดลักษณะหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นการออกแบบเครื่องมือในการประเมินพฤติกรรมเกี่ยวกับบทบาททางเพศจึงประกอบด้วยคุณลักษณะต่าง ๆ ที่ตรงกันข้ามซึ่งเป็นความแตกต่างระหว่างผู้ชายกับผู้หญิง เช่น ข้อความที่วัดเกี่ยวกับ "ความสุภาพ" (gentle) ซึ่งเป็นลักษณะที่บ่งบอกถึงความเป็นหญิง ฉะนั้นในผู้หญิงทั่วไปควรจะมีลักษณะนี้ในระดับสูงและผู้ชายทั่วไปควรมีลักษณะนี้ในระดับต่ำ หรือลักษณะ "แข็งแกร่ง" ซึ่งเป็นลักษณะของเพศชาย ผู้ชายก็จะมีลักษณะนี้สูงในขณะที่ผู้หญิงจะมีลักษณะต่ำ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าลักษณะของผู้ชายและลักษณะของผู้หญิงจะเป็นลักษณะที่ต่อเนื่องกันในเรื่องเดียวกันโดยมี 2 ทิศทาง ดังแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 2 แสดงถึงรูปแบบในการสร้างแบบวัดเกี่ยวกับบทบาททางเพศตามแนวคิดดั้งเดิม (สุสันหา ยิ้มแย้ม 2530:18)

ในสมัยก่อนการวัดบทบาททางเพศจะเป็นการวัดลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงโดยแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด เช่น แบบวัด Terman-Miles M-F Test (1963) , M-F Scale of the Strong Vocational Interest Blank (1943) , Mf Scale of the Minnesota Multiphasic Personality Inventory (MMPI : Hathaway and Mckinley 1943) และ Femininity Scale of Gough's California Psychological Inventory (CPI 1964) (ทั้งหมดอ้างถึงใน Kaplan & Sedney 1980:12) ต่อมา Constantinople (Baucom 1976:876; Bem 1974:155-162; Heilbrun 1976:186; Spence & Helmreich 1975:29-39) ได้คัดค้านในเรื่องนี้และให้แนวความคิดใหม่เกี่ยวกับบทบาททางเพศโดยกล่าวว่าลักษณะความเป็นชาย และลักษณะความเป็นหญิงนั้นเป็นลักษณะที่เป็นอิสระกันแนวความคิดนี้ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง และมีการศึกษาที่สนับสนุนความคิดนี้อยู่มากมาย ซึ่งจากการที่แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะบทบาททางเพศในปัจจุบันได้เปลี่ยนไป แบบวัดจึงถูกพัฒนาขึ้นโดยมีการวัดลักษณะบทบาททางเพศแบบแอนโดรจีนี (androgyny) ซึ่งบุคคลจะมีลักษณะเพศชายสูงในขณะเดียวกันก็มีลักษณะความเป็นหญิงสูงเช่นกัน และนอกจากนี้ยังมีบทบาททางเพศที่มีลักษณะไม่เด่นชัด (undifferentiated) คือลักษณะที่มีความเป็นชายและความเป็นหญิงต่ำทั้งสองลักษณะ แบบวัดดังกล่าว เช่น California Psychological Inventory Scales (CPI Scales) โดย Baucom (1976) ปรับปรุงมาตรวัดลักษณะความเป็นหญิง และมาตรวัดลักษณะความเป็นชายมาจาก California Psychological Inventory (CPI) ของ Gough (1957) (Cook 1985:45) ส่วน Adjective Check List Scales (ACL Scales) ของ Heilbrun (1976) นั้นได้ปรับปรุงมาตรวัดลักษณะความเป็นหญิงและมาตรวัดลักษณะความเป็นชายมาจาก Adjective Check List (ACL) ของ Gough & Heilbrun (1965) (อ้างถึงใน Kaplan & Sedney 1980:16 ; Cook 1985:44) สำหรับ Personal Attributes Questionnaire (PAQ) โดย Spence ,Helmreich & Stapp (1974 ,1975) ได้ปรับปรุงมาจากข้อคำถามเกี่ยวกับภาพพจน์บทบาททางเพศ (Sex Role Stereotype Questionnaire) ของ Rosenkrantz, Vogel, Bee, Broverman และ Broverman (1968) (อ้างถึงใน Kaplan & Sedney 1980:14; Cook 1985:41) นอกจากนี้ก็มี PRF-andro Scale โดย Berzins, Welling & Wetter (1978) ได้ดัดแปลงมาจากแบบวัดบุคลิกภาพ Personality Research Form (PRF) ของ Jackson (1967) (อ้างถึงใน Kaplan & Sedney 1980:16; Cook 1985:44) และ Sex Role

Behavior Scale (SRBS) โดย Orlofsky (1981); Orlofsky, Ramsden & Cohen (1982) ซึ่ง SRBS เป็นลักษณะแอนโดรจีนที่ศึกษาบทบาททางเพศในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความสนใจ (interests) และพฤติกรรม (behaviors) ซึ่งต่างจากแบบวัดลักษณะแอนโดรจีนอื่น ๆ (Cook 1985:46-47) รวมทั้ง Bem Sex Role Inventory (BSRI) ของ Sandra L. Bem (1974, 1978) ซึ่งเป็นแบบวัดลักษณะแอนโดรจีนที่นิยมใช้มากที่สุดในปัจจุบัน (Kapland & Sedney 1980:13; Cook 1985:40) อนึ่งแบบวัดบทบาททางเพศที่สามารถวัดลักษณะบุคลิกภาพแบบแอนโดรจีนนี้ จะมีความแตกต่างจากแบบวัดบทบาททางเพศแบบดั้งเดิมที่มุ่งจะวัดเพียงลักษณะของความเป็นชายหรือลักษณะความเป็นหญิงอยู่ 2 ประการ กล่าวคือ ประการแรก แบบวัดลักษณะความเป็นชาย และลักษณะความเป็นหญิง (หรือแบบวัดบทบาททางเพศแบบดั้งเดิม) จะมีมาตรวัดความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงที่มีความสัมพันธ์กันในทางลบ ลักษณะความเป็นหญิงและลักษณะความเป็นชายเป็นมิติของบุคลิกภาพที่ต่อเนื่องกัน หากมีลักษณะบทบาททางเพศแบบใดแบบหนึ่งสูงก็ย่อมจะมีลักษณะหนึ่งต่ำ ลักษณะของข้อคำถามจึงมักจะอยู่ในรูปของข้อควมที่มี 2 ขั้ว โดยที่ขั้วหนึ่งจะเป็นลักษณะของความเป็นชาย ส่วนอีกขั้วหนึ่งจะเป็นลักษณะของความเป็นหญิง ซึ่งข้อคำถามในลักษณะนี้จะทำให้ไม่สามารถตอบว่ามีทั้งลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงในเวลาเดียวกันได้ เพราะถ้าหากมีการประเมินตนเองระหว่างกลางของทั้งสองขั้ว ก็อาจจะตีความหมายได้ว่าไม่มีทั้งสองลักษณะ ส่วนแบบวัดแอนโดรจีนนี้จะถือว่าลักษณะความเป็นชาย และลักษณะความเป็นหญิงนั้นเป็นบุคลิกที่เป็นอิสระจากกัน ข้อคำถามแต่ละข้อจึงใช้วัดลักษณะความเป็นชายหรือลักษณะความเป็นหญิง ลักษณะใดลักษณะหนึ่งเท่านั้น และการตีความลักษณะความเป็นหญิงจึงจะสามารถบอกได้ว่าบุคคลนั้นมีคุณลักษณะใดสูงลักษณะใดต่ำ หรือมีลักษณะทั้งสองสูงทั้งคู่หรือต่ำทั้งคู่ ส่วนประการที่สอง ข้อคำถามของแบบวัดบทบาททางเพศแบบเดิมที่ใช้ในมาตรวัดลักษณะความเป็นชาย และมาตรวัดลักษณะความเป็นหญิงมักจะเป็นข้อคำถามที่มาจากการที่ชายและหญิงส่วนใหญ่มีพฤติกรรมตอบสนองต่อสถานการณ์ที่เฉพาะเจาะจงต่างกัน ส่วนการคัดเลือกข้อคำถามในแบบวัดแอนโดรจีนนี้ ถือว่าลักษณะความเป็นชาย และลักษณะความเป็นหญิงนั้นเป็นลักษณะนามธรรม ที่ใช้อธิบายรูปแบบของพฤติกรรมอย่างกว้าง ๆ มากกว่าที่จะเฉพาะเจาะจงโดยตรงถึงพฤติกรรมของชายและหญิงที่แตกต่างกัน ดังนั้นข้อความที่ใช้ในแบบวัดความเป็นหญิงจึงเป็นลักษณะที่สังคมรับรู้ว่าเป็นลักษณะที่พึงปรารถนาหรือเป็นลักษณะของผู้หญิงส่วนใหญ่มากกว่าจะเป็นลักษณะของผู้ชาย หรือเป็นลักษณะของผู้ชายโดยทั่วไปมากกว่าจะเป็นลักษณะของผู้หญิงตามการรับรู้ของคนในสังคม (Kapland & Sedney 1980:12-13)

ดังนั้นในการสร้างแบบวัดบทบาททางเพศในปัจจุบันจึงเปลี่ยนไป เป็นการวัดที่แยกกันระหว่างลักษณะที่บ่งบอกถึงความเป็นชาย และลักษณะที่บ่งบอกถึงความเป็นหญิงในแต่ละข้อ เช่น ในข้อความที่วัดเกี่ยวกับ "ความสุภาพ" จะเป็นข้อความที่ใช้วัดลักษณะความเป็นหญิง (feminine item) ซึ่งในผู้หญิงทั่วไปควรจะมิลักษณะนี้ในระดับสูง และผู้ชายโดยทั่วไปอาจมีลักษณะนี้ในระดับสูงได้เช่นกัน แต่มักอยู่ในระดับต่ำกว่าผู้หญิง รวมทั้งผู้ชายก็ไม่จำเป็นต้องมีลักษณะที่ตรงกันข้าม คือ "แข็งกร้าว" ด้วย ส่วนข้อความที่ใช้วัดลักษณะความเป็นชาย (masculine item) เช่น "มีบุคลิกแข็งแรงแรง" ซึ่งในผู้ชายทั่วไปควรจะมิลักษณะดังกล่าวในระดับสูง รวมทั้งผู้หญิงก็ไม่จำเป็นต้องมีลักษณะที่ตรงกันข้าม คือ "มีบุคลิกอ่อนแอ" (สัจจนา ยัมแย้ม 2530:19) ซึ่งแบบสอบในสมัยปัจจุบันที่ไม่แยกลักษณะของความเป็นหญิงและความเป็นชายอย่างเด็ดขาด เช่น แบบสอบของ Baucom ที่มีลักษณะเป็นแบบสอบถามที่ให้ผู้ตอบบอกว่าถูกหรือผิด หลังจากที่ได้ประเมินตนเองว่ามีคุณลักษณะในแบบสอบถามแต่ละข้อหรือไม่ ซึ่งแบบสอบถามจะประกอบด้วยประโยคที่บ่งถึงบุคลิกลักษณะของความเป็นชายและหญิง ประโยคที่บ่งถึงลักษณะของความเป็นชาย เช่น "ฉันคิดว่าฉันเป็นผู้นำในกลุ่มอยู่เสมอ" และประโยคที่บ่งถึงลักษณะของความเป็นหญิง เช่น "ฉันคิดว่าฉันต้องการทำงานเป็นนักออกแบบเสื้อผ้า" นอกจากนี้ก็ยังมีแบบสอบของ Heilbrun, Spence และคณะ และ Bem ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบสอบถามที่ให้ผู้ตอบเลือกคำคุณศัพท์ (adjective) แต่ละข้อว่าตรงกับบุคลิกลักษณะของผู้ตอบมากน้อยเพียงใด โดยให้ผู้ตอบเลือกคำคุณศัพท์หรือข้อความในแบบสอบถามนั้นว่าตรงกับลักษณะบุคลิกภาพของตนเองหรือไม่ แบบวัดดังกล่าวที่ได้รับความนิยมกันมาก คือ แบบสอบถามบุคลิกลักษณะ (PAQ) ของ Spence และคณะ กับแบบวัดบทบาททางเพศของ Bem (BSRI) ซึ่งลักษณะแบบวัดทั้งสองมีความคล้ายคลึงกันมากทั้งในเรื่องการพัฒนาลักษณะข้อคำถามในการวัด การคิดคะแนนรวมทั้งการแปลผล ซึ่งความสอดคล้องกันในโครงสร้างของแบบวัดทั้งสองนี้มี 2 ประการ คือ ประการแรกแบบสอบทั้งสอง มีพื้นฐานที่อาศัยการตัดสินจากภาพพจน์บทบาททางเพศ (sex role stereotype) และเป็นภาพพจน์ที่เป็นพฤติกรรมที่พึงปรารถนาของสังคมของเพศชายและเพศหญิง ส่วนประการที่สองพบว่า แบบสอบทั้งสองใช้คำคุณศัพท์ที่อาศัยความแตกต่างระหว่างลักษณะพฤติกรรมของเพศชายและเพศหญิง โดยเพศชายจะมุ่งเน้นการกระทำที่นำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายหรือการกระทำที่มีตนเองเป็นหลัก เช่น ความเชื่อมั่นในตนเอง การกล้าแสดงออก เป็นต้น และลักษณะพฤติกรรมเพศหญิง ซึ่งเป็นลักษณะของการกระทำที่สนับสนุนหรือเป็นผลดีต่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่น มุ่งที่ลักษณะการแสดงออก เช่น การเอาใจใส่ดูแลผู้อื่น และการตอบสนองทางอารมณ์ ส่วนการคิด

คะแนน และการแปลผลได้อาศัยหลักจากแนวคิดที่ว่า ลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิง เป็นลักษณะที่เป็นอิสระจากกัน โดยมีการจัดรูปแบบของเอกลักษณ์บทบาททางเพศ โดยจัดบุคคลเป็น 4 ประเภท ได้แก่ พวกที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียว (masculine) , พวกที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว (feminine) , พวกที่มีลักษณะความเป็นหญิงและลักษณะความเป็นชายสูงทั้งคู่ (androgyny) และพวกที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ (undifferentiated in BSRI or indetermined in PAQ) ดังนั้นการคิดคะแนนจึงคิดทั้งคะแนนรวม ของแต่ละลักษณะ แล้วนำมาหาค่าเฉลี่ยของแต่ละลักษณะ โดยจะได้ค่าเฉลี่ยของลักษณะความเป็นชาย และค่าเฉลี่ยของลักษณะความเป็นหญิง แล้วจึงใช้เทคนิคการแบ่งกลุ่มโดยใช้ค่ามัธยฐานของค่าเฉลี่ยแต่ละค่าเป็นเกณฑ์ปกติเพื่อจัดบุคคลออกเป็น 4 กลุ่ม ตามรูปแบบของเอกลักษณ์บทบาททางเพศ ดังแสดงในแผนภูมิที่ 3

	ลักษณะความเป็นหญิง	
	ต่ำกว่าค่ามัธยฐาน	สูงกว่าค่ามัธยฐาน
ต่ำกว่าค่ามัธยฐาน	กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชาย และมีลักษณะความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated or indetermined)	กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว (feminine)
สูงกว่าค่ามัธยฐาน	กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียว (masculine)	กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (androgyny)

แผนภูมิที่ 3 แสดงการแปลคะแนนของบทบาททางเพศ ตามรูปแบบเอกลักษณ์บทบาททางเพศโดยอาศัยเทคนิคการแบ่งกลุ่มจากค่ามัธยฐานของแต่ละลักษณะที่เป็นเกณฑ์ปกติ (median split technique) (ดัดแปลงจากสลิคหา ยิมแย้ม 2530:22)

ลักษณะของแบบวัดบุคลิกลักษณะ (PAQ) ของ Spence และ Helmreich มีทั้งหมด 41 ข้อ ประกอบด้วยคำคุณศัพท์ หรือข้อความที่วัดถึงลักษณะความเป็นชาย 23 ข้อ และเป็นคำคุณศัพท์หรือข้อความที่วัดถึงลักษณะความเป็นหญิง 18 ข้อ ส่วนแบบวัดบทบาททางเพศของ Bem (BSRI) นั้นประกอบด้วยคำคุณศัพท์ทั้งหมด 60 ข้อ โดยเป็นข้อที่วัดถึงลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิง ลักษณะละ 20 ข้อ ซึ่งจะเป็นลักษณะที่สังคมพึงปรารถนา และอีก 20 ข้อสุดท้ายเป็นลักษณะความเป็นกลาง (neutral) ซึ่งจะเป็นลักษณะทางบวกที่สังคมพึงปรารถนา 10 ข้อ และลักษณะทางลบที่สังคมไม่พึงปรารถนา 10 ข้อ ซึ่งในการคิดคะแนนนั้นจะไม่นำคะแนนที่ได้จากลักษณะความเป็นกลางมารวมด้วย แต่การที่เพิ่มลักษณะความเป็นกลางไว้ในแบบสอบถามก็เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เชื่อถือได้มากขึ้น (สลิ้นหา ยิ้มแย้ม 2530:21-23)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Spence และ Helmreich (1978:151-181) ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ของเอกลักษณ์บทบาททางเพศของพ่อแม่ตามการรับรู้ของเด็กกับเอกลักษณ์บทบาททางเพศของตัวเอง กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กนักเรียนชั้นมัธยมปลาย เพศหญิงจำนวน 589 คน เพศชายจำนวน 374 คน จากครอบครัวที่มีทั้งพ่อและแม่อยู่ร่วมกัน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคือ แบบทดสอบ PAQ (Personal Attributes Questionnaire) ซึ่งเป็นมาตรจัดลำดับ โดยให้เด็กจัดลำดับพ่อแม่และตนเอง ว่ามีลักษณะบทบาททางเพศแบบใด ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ Spence และ Helmreich ได้แบ่งครอบครัวออกเป็น 2 ประเภท คือ ครอบครัวแบบดั้งเดิม (traditional home) กับครอบครัวที่มีลักษณะใกล้เคียงแบบดั้งเดิม (near-traditional home) โดยครอบครัวแบบดั้งเดิม คือ ครอบครัวที่พ่อมีเอกลักษณ์บทบาททางเพศลักษณะความเป็นชาย (masculine) และแม่มีเอกลักษณ์บทบาททางเพศลักษณะความเป็นหญิง (feminine) ส่วนครอบครัวที่มีลักษณะใกล้เคียงแบบดั้งเดิมนั้น พ่อแม่จะมีเอกลักษณ์บทบาททางเพศดังนี้ ลักษณะแอนโดรจีนินทั้งคู่ (androgyny-androgyny) พ่อมีลักษณะแอนโดรจีนินและแม่มีลักษณะความเป็นหญิง (androgyny-feminine) พ่อมีลักษณะความเป็นชายและแม่มีลักษณะแอนโดรจีนิน (masculine-androgyny)

ผลจากการศึกษา พบว่าเอกลักษณ์บทบาททางเพศของพ่อจะมีความสัมพันธ์กับเอกลักษณ์

บทบาททางเพศของลูกชายอย่างเห็นเด่นชัด โดยพบว่าจำนวนร้อยละของเด็กชายที่มีลักษณะแอนโดรจีนีจะลดลงตามลำดับในครอบครัวที่มีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ ครอบครัวที่พ่อและแม่มีบทบาททางเพศลักษณะแอนโดรจีนีทั้งคู่   ครอบครัวที่พ่อมีบทบาททางเพศลักษณะแอนโดรจีนีและแม่มีบทบาทเพศลักษณะความเป็นหญิง   ครอบครัวที่พ่อมีบทบาททางเพศลักษณะความเป็นชายและแม่มีบทบาททางเพศลักษณะแอนโดรจีนี   กับครอบครัวที่พ่อมีบทบาททางเพศลักษณะความเป็นชายและแม่มีบทบาททางเพศลักษณะความเป็นหญิง ในขณะที่จำนวนร้อยละของเด็กชายที่มีลักษณะความเป็นชายจะเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Spence & Helmreich (1978:160-162,180) ที่ทำการศึกษาว่าเด็กจะมีการรับรู้ว่าตนเองมีความคิดและบุคลิกภาพคล้ายคลึงกับพ่อหรือแม่ หรือทั้งพ่อและแม่ ซึ่งศึกษาในกลุ่มตัวอย่างเดิม (เด็กนักเรียนชั้นมัธยมปลายเพศหญิงจำนวน 589 คน เพศชายจำนวน 374 คน จากครอบครัวที่มีทั้งพ่อและแม่อยู่ร่วมกัน) โดยดัดแปลงปรับปรุงแบบทดสอบ PAQ (Personal Attributes Questionnaire) ผลของการศึกษาพบว่า ผู้ชายจะถอดแบบจากแม่น้อยที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในครอบครัวที่พ่อมีลักษณะแอนโดรจีนี สำหรับการศึกษาของ Orlofsky แห่งมหาวิทยาลัยมิสซูรี (University of Missouri - St.Louis) ในปี ค.ศ. 1979 ซึ่งศึกษาแนวโน้มบทบาททางเพศของพ่อแม่ที่มีต่อแนวโน้มบทบาททางเพศของนักศึกษาชายและหญิง โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรี เพศชายจำนวน 138 คน อายุเฉลี่ย 19.1 ปี เพศหญิงจำนวน 90 คน อายุเฉลี่ย 19.8 ปี เครื่องมือที่ใช้คือ Bem Sex Role Inventory (BSRI) และ Parent Behavior Form (PBF; ของ Worrel & Worrel) ผลการศึกษาพบว่าพฤติกรรมของพ่อจะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาบทบาททางเพศของลูกชายมากกว่าพฤติกรรมของแม่ (Orlofsky 1979: 507) และจากการศึกษาของ Bandura, Ross และ Ross (1963 อ้างถึงใน Spence & Helmreich 1978) โดยให้เด็กสังเกตผู้ใหญ่ที่เป็นตัวแบบ (model) ปฏิบัติต่อผู้ใหญ่ด้วยกัน ผลการศึกษาพบว่า เด็กชายชอบที่จะเลียนแบบตัวแบบเพศชายมากกว่าถึงแม้ว่าผู้ใหญ่ที่เป็นตัวแบบ ซึ่งมีอำนาจในการกระทำจะเป็นเพศหญิง และตัวแบบเพศชายจะเป็นผู้รับผลของการกระทำก็ตาม แสดงว่าเด็กชายจะเลียนแบบตัวแบบเพศชายมากกว่าตัวแบบเพศหญิง ถึงแม้ว่าตัวแบบเพศชายจะไม่มีอำนาจในการกระทำก็ตาม ส่วน Hetherington (1965) ได้ศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบจากพ่อแม่ที่มีอำนาจมากกว่าในครอบครัวต่อการถอดแบบ การเลียนแบบ และแนวโน้มบทบาททางเพศของเด็ก โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กชายจำนวน 36 คน และเด็กหญิงจำนวน 36 คน แบ่งเป็น 3 กลุ่มอายุ คือ 4-5 ปี , 6-8 ปี และ 9-11 ปี ซึ่งเด็กชายและเด็กหญิงจำนวนอย่างละครึ่งจะมา

จากครอบครัวที่แม่มีอำนาจมากกว่าในครอบครัว และอีกครึ่งหนึ่งจะมาจากครอบครัวที่พ่อมีอำนาจมากกว่าในครอบครัว ผลจากการศึกษาพบว่า เด็กชายจะถอดแบบบทบาททางเพศและมีความคล้ายคลึงกับพ่อมากกว่าแม่อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ไม่ว่าเด็กชายจะมาจากครอบครัวที่พ่อมีอำนาจมากกว่าหรือครอบครัวที่แม่มีอำนาจมากกว่าก็ตาม นอกจากนี้ยังพบว่า เด็กชายจะมีบทบาททางเพศอย่างเหมาะสมเพิ่มขึ้น เมื่อพ่อมีอำนาจในครอบครัวมากกว่าแม่ ดังนั้นจากการวิจัยข้างต้นจะเห็นได้ว่า เด็กชายจะมีการเลียนแบบบทบาททางเพศจากพ่อมากกว่าแม่ จึงเป็นที่มาของสมมุติฐานข้อที่ 1 ที่กล่าวว่า เด็กชายจะมีลักษณะบทบาททางเพศแบบเดียวกับพ่อกว่าลักษณะบทบาททางเพศแบบเดียวกับแม่อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สำหรับเด็กหญิง จากการศึกษาของ Spence & Helmreich (1978:151-181) พบว่า ลักษณะบทบาททางเพศของทั้งพ่อและแม่จะมีอิทธิพลต่อเอกลักษณ์บทบาททางเพศของเด็กหญิง โดยพบว่า เด็กหญิงที่มีบทบาททางเพศลักษณะความเป็นหญิงจะมีจำนวนมากกว่าเด็กหญิงที่มีบทบาททางเพศลักษณะอื่น ๆ ในครอบครัวที่พ่อบีบทบาททางเพศลักษณะความเป็นชายและแม่มีบทบาททางเพศลักษณะความเป็นหญิง สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Orlofsky (1979:510) ที่พบว่าผู้หญิงที่มีบทบาททางเพศลักษณะความเป็นหญิงมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ จะมีพ่อแม่ที่มีลักษณะบทบาททางเพศตรงตามเพศ โดยพ่อบีบทบาททางเพศลักษณะความเป็นชาย และแม่มีบทบาททางเพศลักษณะความเป็นหญิง นอกจากนี้ Grieser (1972 อ้างถึงใน Heilbrun 1976:413) ยังได้กล่าวว่าไม่ว่าจะเป็นลักษณะความเป็นชายของพ่อ หรือลักษณะความเป็นหญิงของแม่ก็ตามต่างมีส่วนส่งเสริมสนับสนุนการถอดแบบบทบาททางเพศลักษณะความเป็นหญิงของเด็กวัยรุ่นเพศหญิงทั้งนั้น จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าทั้งพ่อและแม่จะมีอิทธิพลต่อการถอดแบบบทบาททางเพศแบบดั้งเดิม จึงเป็นเหตุผลสนับสนุนสมมุติฐานข้อที่ 2 ที่กล่าวว่าเด็กหญิงจะมีบทบาททางเพศลักษณะความเป็นหญิงมากกว่าบทบาททางเพศลักษณะอื่น เมื่อพ่อบีบทบาททางเพศลักษณะความเป็นชายและแม่มีบทบาททางเพศลักษณะความเป็นหญิง

ผลจากการศึกษาอีกประการหนึ่งของ Spence & Helmreich (1978:151-181) พบว่าจำนวนเด็กหญิงที่มีบทบาททางเพศลักษณะแอนโดรจีนี จะมากกว่าจำนวนเด็กหญิงที่มีบทบาททางเพศลักษณะอื่น คือ มีจำนวนถึง 55 % ในครอบครัวที่ทั้งพ่อและแม่มีบทบาททางเพศลักษณะแอนโดรจีนีทั้งคู่ ส่วนเด็กชายในครอบครัวแบบดั้งเดิมและครอบครัวที่มีลักษณะใกล้เคียงแบบดั้งเดิมนั้น

เด็กชายจะถอดแบบบทบาททางเพศลักษณะความเป็นชายจากพ่อในระดับสูง แต่เด็กชายก็อาจจะม
 ลักษณะความเป็นหญิงในระดับสูงเช่นกัน หากเขามีการรับรู้เกี่ยวกับบทบาททางเพศลักษณะแอนโดรจีน
 ของทั้งพ่อและแม่หรือของคนใดคนหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะบทบาททางเพศของพ่อ ดังนั้น
 บทบาททางเพศลักษณะความเป็นหญิงของพ่อแม่ (Parents) จะมีอิทธิพลต่อการถอดแบบลักษณะ
 บทบาททางเพศของเด็กชาย ก็ต่อเมื่อเด็กชายมีการรับรู้ว่ามีพ่อมีการแสดงออกถึงลักษณะความ
 เป็นชายด้วยเช่นกันนั่นก็คือ พ่อแม่ต้องมีลักษณะแอนโดรจีนแล้วลักษณะความเป็นหญิงในพ่อแม่จึงจะ
 มีอิทธิพลต่อการถอดแบบของเด็กชาย จึงกล่าวได้ว่าจะพบเด็กชายที่มีบทบาททางเพศลักษณะแอนโดรจีน
 เป็นจำนวนมากที่สุดในครอบครัวที่พ่อแม่มีบทบาททางเพศลักษณะแอนโดรจีนทั้งคู่ (Spence &
 Helmreich 1978:158) นอกจากนี้จากผลของการศึกษาของ Orlofsky (1979:510) ก็พบว่า
 นักศึกษาทั้งชายและหญิงมีแนวโน้มที่จะพัฒนาบทบาททางเพศลักษณะแอนโดรจีน เมื่อทั้งพ่อและแม่มี
 บุคลิกภาพแบบแอนโดรจีน ซึ่งที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเหตุผลสนับสนุนสมมติฐานข้อที่ 3 ที่ว่า เด็กที่พ่
 ่แม่มีบทบาททางเพศลักษณะแอนโดรจีนทั้งคู่ จะมีบทบาททางเพศลักษณะแอนโดรจีนมากกว่าบทบาท
 ทางเพศลักษณะอื่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบลักษณะบทบาททางเพศของเด็กวัยรุ่นเพศชายกับลักษณะบทบาท
 ทางเพศของพ่อ กับลักษณะบทบาททางเพศของเด็กวัยรุ่นเพศชายกับลักษณะบทบาททางเพศของแม่
2. เพื่อศึกษาลักษณะบทบาททางเพศของเด็กวัยรุ่นหญิง เมื่อพ่อแม่มีบทบาททางเพศลักษณะ
 ความเป็นชาย และแม่มีบทบาททางเพศลักษณะความเป็นหญิง
3. เพื่อศึกษาลักษณะบทบาททางเพศของเด็กวัยรุ่นที่พ่อแม่มีบทบาททางเพศลักษณะ
 แอนโดรจีนทั้งคู่

สมมติฐานในการวิจัย

1. เด็กชายจะมีลักษณะบทบาททางเพศแบบเดียวกับพ่อมากกว่าลักษณะบทบาททางเพศแบบ
 เดียวกับแม่อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2. เด็กหญิงจะมีบทบาททางเพศลักษณะความเป็นหญิงมากกว่าบทบาททางเพศลักษณะอื่น เมื่อมีบทบาททางเพศลักษณะความเป็นชายและแม่มีบทบาททางเพศลักษณะความเป็นหญิง

3. เด็กที่พ่อแม่มีบทบาททางเพศลักษณะแอนโดรจีนีทั้งคู่จะมีบทบาททางเพศลักษณะแอนโดรจีนีมากกว่าบทบาททางเพศลักษณะอื่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ความหมายของคำที่ใช้ในการวิจัย

เอกลักษณ์บทบาททางเพศ หมายถึงลักษณะบุคลิกภาพที่แสดงถึงความเป็นชายและความเป็นหญิงของบุคคล ซึ่งขึ้นอยู่กับความเหมาะสมที่บุคคลจะแสดงออกในแต่ละลักษณะมากน้อยเพียงใด โดยทั่วไปแล้วความแตกต่างของผู้หญิงและผู้ชายในสังคมนี้มีทั้งทางด้านกิจกรรม คุณลักษณะ และคุณสมบัติ โดยที่ลักษณะความเป็นชายได้แก่ ความสามารถในการเป็นผู้นำ ความเป็นตัวของตัวเอง และการแข่งขัน เป็นต้น ส่วนลักษณะความเป็นหญิงได้แก่ ความสุภาพ ความเมตตา กรุณา และการไวต่อความรู้สึกของผู้อื่น เป็นต้น ในการวิจัยครั้งนี้ เอกลักษณ์บทบาททางเพศประเมินได้จากแบบวัดเอกลักษณ์บทบาททางเพศที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นมาโดยอาศัยค่าคุณลักษณะจากงานที่ นิตยกุล อรรถนพวรรณ (2529) ได้ศึกษาไว้ มาสร้างตามแนวทางของ Bem (Bem Sex Role Inventory) ค่ะแผนที่ได้จากแบบวัดนั้นถูกนำมาจัดเป็น 4 กลุ่มเอกลักษณ์บทบาททางเพศ ตามคะแนนของลักษณะความเป็นชายและคะแนนของลักษณะความเป็นหญิง ได้ดังนี้

1. เอกลักษณ์บทบาททางเพศลักษณะความเป็นชาย (masculine) เป็นกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียว
2. เอกลักษณ์บทบาททางเพศลักษณะความเป็นหญิง (feminine) เป็นกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว
3. เอกลักษณ์บทบาททางเพศลักษณะแอนโดรจีนี (androgyny) เป็นกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่
4. เอกลักษณ์บทบาททางเพศลักษณะที่ไม่ชัดเจน (Undifferentiated) เป็นกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่

วัยรุ่น หมายถึง เด็กนักเรียนชั้นมัธยมปลายในเขตกรุงเทพมหานคร อายุ 15-18 ปี

จากโรงเรียนเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร ที่เป็นโรงเรียนสหศึกษาซึ่งมีอัตราค่าเล่าเรียนสูงสุดตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ

การรับรู้ของเด็ก หมายถึง การที่เด็กประเมินเอกลักษณ์บทบาททางเพศของพ่อแม่จากพฤติกรรมต่างๆ ที่พ่อแม่แสดงต่อเด็ก โดยใช้แบบวัดเอกลักษณ์บทบาททางเพศที่ผู้วิจัยได้พัฒนาเป็นเครื่องมือในการประเมิน

ขอบเขตของการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4, 5 และ 6 ปีการศึกษา 2533 จากโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยอยู่ในครอบครัวนั้นมีทั้งพ่อและแม่อยู่ร่วมกัน

2. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างเอกลักษณ์บทบาททางเพศของพ่อแม่มากับลูก ซึ่งพิจารณาจากแบบวัดบทบาททางเพศที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากงานวิจัยของ นิตย์กุล อรรถนพวรรณ (2529) โดยยึดถือหลักการและแนวการสร้างของ Bem (1978)

3. ตัวแปรที่ต้องการศึกษา

3.1 ตัวแปรหลัก ได้แก่ เอกลักษณ์บทบาททางเพศของพ่อและแม่

3.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ เอกลักษณ์ของบทบาททางเพศของลูก ซึ่งมี 4 ลักษณะ

ได้แก่

(ก) ลักษณะความเป็นชายสูง ลักษณะความเป็นหญิงต่ำ (Masculinity)

(ข) ลักษณะความเป็นหญิงสูง ลักษณะความเป็นชายต่ำ (Femininity)

(ค) ลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (Androgyny)

(ง) ลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated)

ข้อจำกัดของการวิจัย

แบบวัดบทบาททางเพศ ประกอบด้วยค่าคุณศัพท์ 30 ข้อ โดยเป็นข้อที่วัดถึงลักษณะความเป็น

ชาย และลักษณะความเป็นหญิงลักษณะละ 10 ข้อ ซึ่งจะเป็นลักษณะที่สังคมพึงปรารถนาและอีก 10 ข้อ เป็นลักษณะความเป็นกลาง (neutral) รวม 30 ข้อ ลักษณะต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นนี้มีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรมไทยของเด็กวัยรุ่นไทย ระดับมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. เป็นแนวทางในการอบรมเลี้ยงดูบุตร ให้มีเอกลักษณ์บทบาททางเพศที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ และสังคมในปัจจุบัน
2. ทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างเอกลักษณ์บทบาททางเพศของพ่อและแม่กับเอกลักษณ์บทบาททางเพศของลูก
3. เป็นแนวทางในการวิจัยต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย